

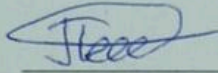
**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра фіскального адміністрування**

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА

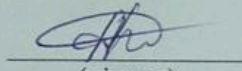
**на тему: «Ефективність системи державного регулювання оподаткування
доходів фізичних осіб в Україні»**

Здобувача вищої освіти II курсу,
групи ФМФА-21-1,
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»,
ОПП «Фіскальне адміністрування»

(підпис)

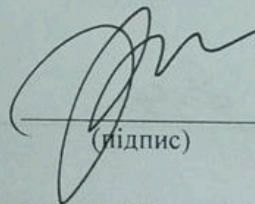
Перчук
Олександр Сергійович

Науковий керівник

(підпис)

Тучак Тетяна
Володимирівна,
к.е.н., доцент

Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

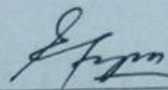
Швабій
Костянтин Іванович,
д.е.н., професор

Допущено до захисту за рішенням кафедри фіскального адміністрування
протокол від «20» 01 2023 № 10

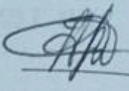
Завідувач кафедри
фіскального адміністрування

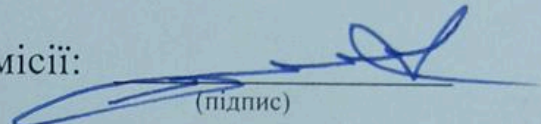

(підпис)

Іванишина О.С.,
к.е.н., доцент

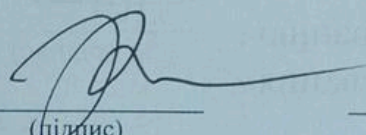
Реєстрація № 14 20.01.2023
(дата) (підпис відповідальної особи)

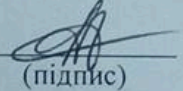
Результати перевірки до захисту 20.01.2023
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

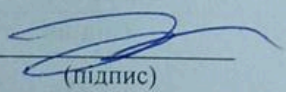
Результат захисту 80/В/4 08.02.2023
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: І.Л.Романов
(підпис) (ініціали, прізвище)

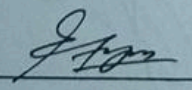
Члени комісії:

 К.І. Швабій
(підпис) (ініціали, прізвище)

 Т.В. Тучак
(підпис) (ініціали, прізвище)

 Ю.В. Панура
(підпис) (ініціали, прізвище)

Секретар
комісії

 М.В. Ерусим

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1.Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	22		Тугак Т.В. Романов І.І. Шевченко К.І. Тугак Т.В. Ланура Ю.В. Друк М.В.
2.Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	8		
3.Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	40		
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	7		Романов І.І. Шевченко К.І. Тугак Т.В. Ланура Ю.В. Друк М.В.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	3		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	5		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	40		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	80		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
80	B	4 (добре)	08.02.2023	Романов І.І. Шевченко К.І. Тугак Т.В. Ланура Ю.В. Друк М.В.

ПРАВИЛА ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНОК ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

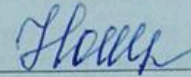
Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	3 (задовільно)
60-69	D	
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра фіскального адміністрування
Спеціальність 072 «Фіскальне адміністрування»

Затверджую

В.о. завідувача кафедри

 Іванишина О.С.

« 01 » 02 2022

**Завдання на випускню кваліфікаційну (дипломну) роботу
здобувачу вищої освіти
Перчука Олександра Сергійовича**

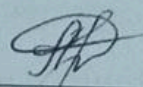
1. Тема випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи
«Ефективність системи державного регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні»
2. Затверджена наказом ректора від 25.10.2022 № 1070
3. Строк здачі закінченої роботи - 24.01.2023
4. Цільова установка – вивчення та здійснення оцінки ефективності державного регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.
Метою дипломної роботи є поглиблення теоретико-методичних положень та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання доходів населення від заробітної плати з використанням інструментів податкового механізму.
Об'єктом дослідження дипломної роботи є процес державного регулювання доходів населення за допомогою інструментів оподаткування.
Предметом дослідження є теоретико-методичні положення та практичні аспекти регулятивної ефективності податку на доходи фізичних осіб.
Вихідні дані до роботи сучасні наукові праці українських, зарубіжних науковців, статті в періодичних виданнях з проблематики.
5. Перелік графічного матеріалу – 14 таблиць, 4 рисунка.

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань кожним розділом)
1. Основні тенденції становлення та розвитку системи оподаткування домогосподарств в Україні
 2. Оцінка ефективності оподаткування доходів населення в контексті впливу доходів бюджетів
 3. Стейкхолдери в системі оподаткування доходів фізичних осіб
 4. Порівняльний аналіз ефективності державного регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні та країнах ЄС
 5. Дослідження регулятивного впливу процесів оподаткування на рівень життя населення
 6. Стратегічні пріоритети реформування державного регулювання оподаткування доходів населення в умовах активізації євроінтеграційних процесів
 7. Напрями трансформації нормативно-правової складової механізму державного регулювання оподаткування доходів населення
 8. Моделювання зміни ставок податку на доходи фізичних осіб
7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	Вибір теми дипломної роботи та написання заяви на її затвердження	25.01.22	25.01.22
2.	Отримання завдання наукового керівника для виконання дипломної роботи	02.02.22	02.02.22
3.	Узгодження плану дипломної роботи з керівником	18.02.22	18.02.22
4.	Підготовка I розділу дипломної роботи та подання її керівнику	15.04.22	15.04.22
5.	Підготовка II розділу дипломної роботи та подання її керівнику	14.06.22	14.06.22
6.	Підготовка III розділу дипломної роботи та подання її керівнику	21.11.22	21.11.22
7.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	14.12.22	14.12.22
8.	Отримання відгуку наукового керівника	24.01.23	24.01.23
9.	Перевірка роботи в системі антиплагіат	14.12.22	14.12.22
10.	Отримання зовнішньої рецензії	27.01.23	27.01.23
11.	Отримання допуску зав.кафедри до захисту	31.01.23	31.01.23
12.	Попередній захист роботи	27-28.12.22	27-28.12.22
13.	Захист дипломної роботи	07-08.02.23	07-08.02.23

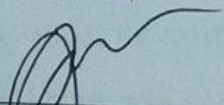
Дата видачі завдання « 02 » лютого 2022

8. Керівник випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

(підпис)

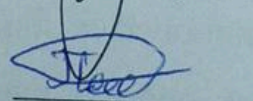
Тучак Т. В.
(прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми

(підпис)

Швабій К. І.
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

Перчук О. С.

Зміст

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ.....	9
ВСТУП	10
1. Основні тенденції становлення та розвитку системи оподаткування доходів населення в Україні.....	13
2. Оцінка ефективності оподаткування доходів населення в контексті впливу на доходи бюджетів	21
3. Стейкхолдери в системі оподаткування доходів фізичних осіб	28
4. Порівняльний аналіз ефективності державного регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні та країнах ЄС	31
5. Дослідження регулятивного впливу процесів оподаткування на рівень життя населення	36
6. Стратегічні пріоритети реформування державного регулювання оподаткування доходів населення в умовах активізації євроінтеграційних процесів	41
7. Напрями трансформації нормативно-правової складової механізму державного регулювання оподаткування доходів населення	47
8. Моделювання зміни ставок податку на доходи фізичних осіб та їх впливу на соціально-економічний розвиток	60
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ВЗ – військовий збір;

ДПС України – Державна податкова служба України;

ЄСВ – єдиний внесок на загальнообов’язкове державне соціальне страхування;

НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян

ПДФО – податок на доходи фізичних осіб;

ПКУ – Податковий кодекс України;

ПМ – прожитковий мінімум

ПСП – податкова соціальна пільга

ФСС – фонди соціального страхування

ITR (implicit tax rate on labour) – показник податкового навантаження на доходи від праці

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ряд світових фінансово-економічних криз останнього десятиліття, посилення глобалізаційних процесів та інтенсифікація розвитку інформаційних систем зумовили посилення ролі держави в підвищенні регулятивної ефективності оподаткування як інструменту зниження нерівності та соціальної диференціації. Вітчизняна система оподаткування доходів населення за роки незалежності зазнала багатьох змін та за більшістю формальних ознак відповідає аналогічним системам країн-членів Європейського Співтовариства.

Стратегічний євроінтеграційний вектор економічного розвитку передбачає, що основним пріоритетом реформування державного регулювання доходів населення в Україні є підвищення соціальної справедливості їх оподаткування з акцентом на потреби індивіда та має на меті вирішити такі проблеми глобалізаційного світу як бідність й нерівність розподілу доходів. При реформуванні оподаткування доходів населення важливим є пошук такого поєднання інструментів податкового механізму, який би забезпечив встановлення розумного балансу між фіскальною достатністю, регулятивною ефективністю та соціальною справедливістю. Пошук шляхів вирішення даної проблеми є предметом досліджень багатьох учених в усьому світі, але досі залишається дискусійним, що й зумовило вибір теми дипломної роботи.

Дослідженню теоретичних та практичних аспектів ролі держави в регулюванні доходів населення та людського капіталу, вивченню шляхів удосконалення нормативно-правової складової їх оподаткування в напрямку підвищення регулятивної ефективності, присвячені роботи таких вітчизняних вчених: В. Андрущенко, Т. Єфименко, Т. Кізими, В. Кіндзерського, А. Колота, А. Лісового, А. Крисоватого, О. Левченка, І. Луніної, О. Магопець, І. Макаренка, М. Мельник, Н. Попадинця, М. Семикіної, В. Сибірцева, В. Суторміної, А. Соколовської, Л. Тарангул, О. Ткачук, В. Федосова, Л. Червинської, Н. Шалімової, К. Швабія та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних положень та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання доходів населення від заробітної плати з використанням інструментів податкового механізму.

Для досягнення визначеної мети поставлено *такі завдання*:

дослідити сутність та структуру податкового механізму регулювання доходів населення та ідентифікувати його основні інструменти;

систематизувати етапи становлення та особливості розвитку оподаткування доходів населення в Україні, виявити наслідки реалізованих податкових реформ;

ідентифікувати системні проблеми впливу податкових інструментів на регулювання доходів населення в процесі здійснення порівняльного аналізу ефективності державного регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні та країнах ЄС;

обґрунтувати чинники, що впливають на фінансову ефективність надходжень від податку на доходи фізичних осіб в Україні;

визначити національні особливості регулятивного впливу податку на доходи фізичних осіб від заробітної плати на рівень життя громадян;

запропонувати напрями вдосконалення діючого механізму державного регулювання оподаткування доходів населення;

удосконалити методичні підходи до розрахунку ставки податку на доходи фізичних осіб від заробітної плати в контексті підвищення справедливості оподаткування даної групи доходів.

Об'єктом дослідження є процес державного регулювання доходів населення за допомогою інструментів оподаткування.

Предметом дослідження є теоретико-методичні положення та практичні аспекти регулятивної ефективності податку на доходи фізичних осіб.

Базою дослідження є Головне управління ДПС у м. Києві.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання:

історико-логічний та якісного контент-аналізу – щодо етапів розвитку системи оподаткування доходів населення; *узагальнення, ретроспективний та комплексного аналізу* – для вивчення європейського досвіду державного регулювання оподаткування доходів населення; *порівняльного аналізу, факторний та метод групування* – для порівняльного аналізу ефективності державного регулювання оподаткування доходів населення в Україні та країнах ЄС; *аналізу та синтезу, індукції та дедукції, наукового абстрагування* – для оцінки ефективності оподаткування доходів населення; *системно-структурного аналізу та наукового узагальнення* – під час розроблення стратегічних орієнтирів та напрямів реформування системи оподаткування доходів населення в Україні; *економіко-математичного моделювання* – для моделювання зміни ставок податку на доходи фізичних осіб від заробітної плати та трансформації діючого механізму оподаткування доходів населення.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованих методичних положень та практичних рекомендацій для вдосконалення ефективності державного регулювання доходів населення від заробітної плати з використанням інструментів податкового механізму. Положення дослідження щодо моделювання впливу різних моделей оподаткування на доходи фізичних осіб від заробітної плати з метою прийняття ефективних управлінських рішень та зменшення податкового навантаження можуть бути використані ГУ ДПС у м. Києві при підготовці пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового аспекту державного регулювання оподаткування доходів населення.

Апробація результатів дипломної роботи. Викладені положення дипломної роботи апробовано під час участі в інтернет-конференції на тему «Фіскальна політика: досягнення, інновації та перспективи розвитку», що відбувалася у Державному податковому університеті, м. Ірпінь, 20 жовтня 2022 року, з публікацією у відповідному збірнику тез.

1. Основні тенденції становлення та розвитку системи оподаткування доходів населення в Україні

За період незалежності України податкове державне регулювання доходів населення в Україні зазнало багато етапів вдосконалення та пошуку оптимальної моделі, питаннями нормативно-правової складової податкового регулювання та підвищення ефективності податкової системи в Україні присвячено численні монографії вітчизняних науковців. Розглянемо періоди розвитку цілей державної політики доходів в Україні, що розділено на чотири етапи (див. табл. 1).

Таблиця 1

Цілі державної політики доходів в Україні

Історичний період	Цілі
1991-1992 роки	Збереження радянської системи оподаткування як перехідної (Закон України «Про прибутковий податок з громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства» від 05.07.1991 року № 1306-XII)
1993-2003 роки	Побудова системи оподаткування незалежної України, збереження значного податкового тиску на доходи від заробітної плати як основного джерела сплати ПДФО, удосконалення адміністративної та управлінської складових податкового регулювання (Декрет Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» від 26.12.1992 року № 13-92)
2004-2010 роки	Полегшення фіскального тиску на доходи населення, виведення доходів з тіні (Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003 року № 889-IV)
2011 – до сьогодні	Підвищення фіскального тиску на доходи населення (збільшення базової ставки оподаткування, розширення бази оподаткування), скорочення адміністративних процедур для платників податків, перебудова системи оподаткування доходів населення з огляду на євроінтеграційний напрям розвитку економіки України (Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI)

Джерело [14]

Як бачимо з таблиці 1, кожен з етапів розвитку прив'язаний до дії нормативного документа, що узгоджувався з відповідними цілями уряду щодо податкового регулювання доходів населення та спричинив вплив на податкову систему в цілому. Зазначеними нормативними документами визначилися цілі державної політики регулювання доходів населення, що охоплює вектор зміни податкового механізму, а також складових та елементів податків, таких як: об'єкт, база оподаткування, ставки, пільговий механізм тощо.

Виходячи з аналізу нормативних актів, можна стверджувати, що єдиний вектор розвитку прямого оподаткування доходів населення поки відсутній, адже змінюється то полегшенням, то посиленням податкового тиску на платників податків. Проаналізуємо окремі моменти з кожного етапу.

Основною проблемою періоду дії Декрету була часта зміна ставок оподаткування. Так, протягом 1993 року вони змінювалися тричі за схемою: жорстка, відносно полегшена та ще жорсткіша із застосуванням наступних ставок:

- з 1 січня – 10, 20, 35, 50 %;
- з 1 червня – 10, 20, 30, 40, 50 %;
- з 1 грудня – 10, 20, 30, 40, 60, 90 % [12].

З 1 жовтня 1994 року знову було прийнято нову шкалу ставок прибуткового податку (10, 20, 30, 40, 50 %), однак, протягом подальших 10 років (1994-2003 років) вона продовжувала залишатися досить жорсткою. Крім цього, протягом 1994-2003 років з-під оподаткування виводився розмір доходу менший або рівний 17 грн. Звідси походить чинний до сьогодні розмір неоподатковуваного мінімуму доходів громадян (далі - НМДГ), який в сучасних умовах оподаткування є пережитком старої системи оподаткування.

Це обґрунтовується відсутністю поняття неоподатковуваного мінімуму доходів громадян втратило свою суть у чинному ПКУ; для застосування податкових пільг й знижок застосовується розмір прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати.

Поряд з удосконаленням податкового державного регулювання доходів населення в 1991-2002 роках, відбулися також глобальні структурно-адміністративні зміни. Зокрема, у 1996 році зі складу Міністерства фінансів України виокремлено Державну податкову адміністрацію, як орган виконавчої влади з визначеними функціями та повноваженнями.

Зазначене вище обґрунтовує ряд недоліків *перших двох* етапів розвитку податкового регулювання доходів населення:

- значна прогресія ставок оподаткування та неефективність її

встановлення відносно розмірів отримуваних доходів платниками;

- низький розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що не відповідав економічним реаліям та соціальним запитам;

- різні умови оподаткування окремих видів доходів, а також оподаткування інших видів доходів, отриманих не за основним місцем роботи за єдиною ставкою;

- несистемний підхід до регулювання доходів без досягнення поставлених цілей.

Все це потребувало коригування та стало передумовою прийняття Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003 року № 889-IV (далі – Закон № 889-IV) [10], що введений в дію 01 січня 2004 року. Метою його прийняття визначено посилення соціального захисту громадян України в умовах економічної кризи та відновлення соціальної справедливості у питаннях оподаткування доходів населення шляхом зниження рівня оподаткування громадян з низьким рівнем доходів та підвищення рівня оподаткування громадян з високим рівнем доходів.

Задля спрощення адміністрування податку серед основних змін механізму оподаткування відбулася зміна ставки податку з прогресивної на пропорційну при встановлених інших розмірах ставок податків для окремих видів доходів. Звичайно, плоска шкала податку з доходів фізичних осіб розглядалась винятково як тимчасова альтернатива: «...плоска ставка є менш соціально справедливою по відношенню до наших громадян, оскільки не враховує розміру отриманого ними доходу» [11].

Крім цього, Законом № 889-IV закріплено низку нових термінів, що не лише наблизили Україну до європейських стандартів оподаткування даної групи доходів, а й принесли нововведення до порядку обчислення об'єкта оподаткування, а саме: введено поняття загального оподаткованого доходу (ст. 1), податкового кредиту (ст. 5), податкових агентів (ст. 8), запроваджено механізм надання податкових соціальних пільг (ст. 6) [10]. Механізм оподаткування доходів, отриманих фізичною особою – суб'єктом

підприємницької діяльності, надалі закріплювався окремим нормативним актом.

З описаного вище зазначимо, що в 2003-2010 роках фіскальний аспект податкового регулювання доходів населення зміщено в напрямку сфери інтересів платників податків (ознаки ліберального податкового регулювання), а стратегічним напрямком розвитку податкової політики став європейський вектор. Ряд кардинальних змін негативно позначився на обсягах надходжень від ПДФО до зведеного бюджету країни (в перший рік дії Закону № 889-IV зменшено на 2,3 % або на 308,03 млн грн) [7].

Очевидно, що задля запобігання подальшому зменшенню та компенсації втрат податкових надходжень, законодавцями було прийнято рішення значно розширити перелік доходів до оподаткування. Такий крок став результативним, адже з 2005 року зафіксовано щорічний приріст надходжень від ПДФО:

у 2005 порівняно з 2003 роком – 3,8 млрд грн або 28,1 %;

у 2010 році – 37,4 млрд грн або 376,8 % [129].

З метою кодифікації та уніфікації податкових правил, процедур та підвищення фіскального тиску на доходи розроблено та з 01 січня 2011 року введено в дію Податковий кодекс України (далі – ПКУ). Зокрема, ПКУ забезпечує однакове розуміння всіма учасниками податкових відносин своїх прав та обов'язків, а також принципів побудови податкового законодавства. Новими тенденціями прямого оподаткування персональних доходів стали:

1) зміна підходу до визначення бази оподаткування [9, ст. 164, 177, 178] та заміна поняття податкової знижки на податковий кредит (п. 166.3);

2) запровадження малопрогресивного оподаткування доходів від заробітної плати;

3) розширення бази оподаткування, шляхом включення до неї пасивних доходів, доходів у вигляді виграшів, призів; частини суми пенсій або щомісячного довічного грошового утримання; доходів, отриманих платником податку за зданий (проданий) ним брухт дорогоцінних металів, крім доходу, отриманого за брухт дорогоцінних металів, проданий НБУ, податку на

нерухоме майно. У 2014 році з метою розширення джерел податкових надходжень в умовах кризи запроваджено оподаткування депозитів, як частини пасивних доходів;

4) зміна випадків застосування та порядку надання податкових соціальних пільг для осіб, які мають двох та більше дітей;

5) вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб-підприємців (запровадження єдиного податку).

Однак, збільшення фіскального тиску на доходи відбулось без забезпечення компенсаційних заходів з боку держави, рівень мінімальних соціальних стандартів та трансфертних платежів були економічно необґрунтованими. Така тенденція зберіглася до сьогодні.

З метою вирівнювання диспропорцій (дискримінації) в розмірі наданих податкових соціальних пільг для осіб, які мають двох та більше дітей, ПКУ запроваджується 100-відсоткова податкова соціальна пільгана кожен дитину (50 % мінімальної заробітної плати) кожному з батьків з одночасним вилученням права на додаткову стандартну податкову соціальну пільгу одному з батьків.

Ще однією новацією української практики оподаткування доходів стало запровадження у 2014 році «де-юре» податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, для якого об'єктом оподаткування визначено об'єкт житлової та нежитлової нерухомості, в тому числі його частка, а базою оподаткування - загальна площа об'єкта.

Розширення бази оподаткування для доходів фізичних осіб, безумовно змінило структуру доходів до зведеного бюджету України. Згідно зі звітних даних[7], з моменту введення нових податків відбулись певні зміни структури податкових надходжень, наприклад:

— частка ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати у 2014 році складала 79,6 % загальної суми податків та зборів з доходів фізичних осіб та 16,3 % загальної суми всіх податкових надходжень;

—за підсумками виконання зведеного бюджету України за 2020 рік зазначене співвідношення склало 75,9 % та 19,7 % відповідно.

Частка нових податків та зборів має різну тенденцію, але сьогодні формує близько 10 % всіх податків та зборів на доходи фізичних осіб. Так, податок на доходи фізичних осіб від оподаткування пенсійних виплат або щомісячного довічного грошового утримання складає менше ніж 0,01 відсотка, що вказує на його низьку роль в перерозподілі доходів, а отже вказує на недоцільність його стягнення (принаймні за передбаченим у діючому ПКУ порядком). Частка податку з доходу у вигляді процентів зменшилась від 2,8 % у 2014 році до 1,8 % у 2020 році, що за всіх інших рівних умов вказує на вплив депозитів та недовіру населення до банківського сектору.

Розглянемо *перерозподільчий ефект* від наступних податків:

— введення *військового збору*, частка якого за досліджуваний період виросла з 3,3 % до 8,1 % загальної суми податків та зборів на доходи фізичних осіб. Надходження від даного збору сьогодні формують більш ніж 2 % всіх податкових надходжень зведеного бюджету;

— *податок на нерухоме майно* формує близько 0,1 відсотка всіх податкових надходжень, що вказує на низьку ефективність його стягнення;

— *єдиний податок* з доходів фізичних осіб формує трохи більше ніж 2% всіх податкових надходжень до зведеного бюджету і його частка має тенденцію до зростання (1,5 % у 2014 році).

Таким чином, доходи від заробітної плати є базою для стягнення основного бюджетоутворювального податку – податку на доходи фізичних осіб. Це обґрунтовує перебування даної групи доходів в головному фокусі податкової політики України. За рахунок зростання частки податкових надходжень від військового збору прослідковуємо тенденцію незначного зменшення частки податку на доходи фізичних осіб, отриманих у вигляді заробітної плати в загальній структурі доходів від податків та зборів на доходи фізичних осіб. Разом з тим, фіксуємо зростання частки податку з доходів від заробітної плати в загальній структурі податкових надходжень до зведеного

бюджету. Стягнення податків на доходи у вигляді процентів, із суми грошового забезпечення та на нерухоме майно поки відіграє лише незначну роль в структурі податкових надходжень зведеного бюджету, однак, чинить додатковий фіскальний тиск на доходи населення в цілому.

В результаті аналізу тенденцій формування та розвитку прямого оподаткування доходів населення в Україні виокремлено основні аспекти реалізованих податкових реформ щодо регулювання доходів населення (табл. 2).

Таблиця 2

Наслідки податкових реформ щодо регулювання доходів населення в Україні

Переваги	Недоліки
1	2
1991-1992 роки	
	-збереження радянської системи оподаткування як перехідної; - високі ставки оподаткування; - вузька база оподаткування; - відсутність диференційованого підходу до оподаткування доходів; - відсутність соціальної справедливості в оподаткуванні; - значна кількість нормативно-правових актів, які регулюють оподаткування
1993-2003 роки	
- виведення з під оподаткування частини суми доходу (неоподатковуваний мінімум доходів громадян); - удосконалення адміністративної та управлінської складових податкового регулювання (створення Державної податкової адміністрації)	- збереження попередньої схеми оподаткування та збільшення розміру ставок податку; - вузька база оподаткування; - відсутність диференційованого підходу до оподаткування доходів; - відсутність соціальної справедливості в оподаткуванні; - значна кількість нормативно-правових актів, які регулюють оподаткування
2004-2010 роки	
- зменшення фіскального тиску на доходи від заробітної плати шляхом суттєвого зменшення ставки податку; - диференційований підхід до оподаткування різних видів доходів; - покращення нормативно-правової забезпеченості адміністрування податків та різного роду податкових процедур; - значне розширення пільгового механізму	- запровадження єдиної ставки податку на доходи від заробітної плати призвело до «зрівнялівки» в оподаткуванні громадян з різним рівнем доходів, що порушує принцип соціальної справедливості в оподаткуванні; - недосконалість механізмів надання податкового кредиту та податкових соціальних пільг; - оподаткування прожиткового мінімуму;

(введення поняття податкового кредиту та податкової соціальної пільги); - окремий порядок оподаткування доходів фізичних осіб-підприємців	- недостатня стимулююча роль механізму оподаткування доходів фізичних осіб-підприємців; - відсутність соціальної справедливості в оподаткуванні
2011 – до сьогодні	
- прийняття єдиного консолідованого нормативно-правового акту у сфері регулювання відносин оподаткування; - уніфікація податкових процедур з огляду на євроінтеграційний напрям розвитку економіки України; - тимчасове запровадження прогресії ставок оподаткування доходів від заробітної плати; - вдосконалення порядку та випадків надання деяких видів податкових соціальних пільг; - оптимізація випадків надання податкових знижок; - скорочення адміністративних процедур для платників податків та спрощення подання податкової звітності; - лібералізація оподаткування доходів фізичних осіб-підприємців	- підвищення фіскального тиску на доходи населення через збільшення базової ставки оподаткування та розширення бази оподаткування шляхом введенням нових податків і зборів; - зміна підходу до визначення бази оподаткування (з чистого річного оподатковуваного доходу до загального оподатковуваного доходу); - відсутність соціальної справедливості в оподаткуванні

Джерело [14]

Отже, розвиток податкового регулювання доходів населення в Україні в останні десять років характеризується не покращенням економічної ситуації в країні, лібералізацією податкового законодавства, зростанням реальної заробітної плати чи легалізації тіньових доходів, а зростанням фіскального тиску (через розширення бази оподаткування, зростання базової ставки податку), що доповнюється затяжним періодом девальвації гривні.

Сьогодні акцент у податковій політиці дещо зміщений в бік фіскальної функції, а її регулююча та стимулююча функції мінімізовані, тому проблема оптимізації податкової політики залишається однією з найактуальніших у процесі становлення ринкових відносин, забезпечення економічного зростання України та розбудови держави соціального добробуту.

2. Оцінка ефективності оподаткування доходів населення в контексті впливу на доходи бюджетів

Фіскальну ефективність прямих податків на доходи населення будемо оцінювати на основі таких показників: податкова база, податкові ставки та податкоспроможність платників податків. Бюджетоутворювальний ефект оподаткування доходів фізичних осіб здійснюватимемо за кількома показниками:

відношення надходжень від податку на доходи фізичних осіб до валового внутрішнього продукту;

середній рівень податку на доходи фізичних осіб;

середній рівень фіскальних вилучень на доход фізичних осіб, які мають систематичний характер.

В цілому за зазначеними напрямками розглянемо ті зміни щодо фіскальної ефективності податків на доходи фізичних осіб в Україні.

Історичний період податкового регулювання до 2002 року є малоінформативним в цілях дослідження фіскальної ефективності через: гіперінфляцію, яка мала місце в 1991-1995 роках; збереження більшості ознак радянської моделі оподаткування персональних доходів; процес становлення вітчизняної податкової системи та пошук вектору пріоритетів податкової політики (фіскальна ефективність податку складала 1,9-2,9 % ВВП). Отже, дослідження фіскальної ефективності здійснимо для періоду 2002-2020 роки.

Впродовж обраного періоду, частка податку на доходи фізичних осіб в структурі ВВП країни в цілому постійно зростала (табл. 3), за низкою виключень, зокрема зниження відбулося:

у 2004 році (з 5,1 % ВВП до 3,8 % ВВП), тобто після запровадження пропорційної ставки податку;

у 2010 та 2011 роках (через обвал гривні та введення ПКУ);

у 2014 році (з 5,0 % ВВП до 4,8 % ВВП) через початок воєнних дій на Донбасі, у 2018-2019 роках (можливо через зміну політичної влади в країні).

В цілому, фіскальний ефект від запровадження пропорційної ставки

податку (13 %) прослідковуємо дещо пізніше. Надходження від ПДФО в структурі доходів зведеного бюджету України до 2003 року складали близько 17-18 %, а протягом трьох перших років з моменту введення в дію Закону № 889-IV таке співвідношення упало на 4-5 в.п. Тобто внаслідок переходу до пропорційного оподаткування доходів від заробітної плати за ставкою 13 % та запровадженню ряду пільг, відзначаємо різке скорочення частки податку на доходи фізичних осіб у ВВП та в загальній структурі доходів зведеного бюджету у 2004 році.

Таблиця 3

**Динаміка ВВП, доходів зведеного бюджету України та доходів
від податку на доходи фізичних осіб, 2002-2020 роки**

Рік	ВВП (у факт. цінах), млрд грн	Доходи Зведеного бюджету, млрд грн	Надходження від ПДФО			
			млрд грн	Темпросту	у структурі ВВП, %	у структурі доходів ЗБУ, %
2002	225,8	61,9	10,8	-	4,8	17,4
2003	267,3	75,3	13,5	24,9	5,1	17,9
2004	345,1	91,5	13,2	-2,3	3,8	14,4
2005	441,4	134,2	17,3	31,1	3,9	12,9
2006	544,2	171,8	22,8	31,5	4,2	13,3
2007	720,7	219,9	34,8	52,6	4,8	15,8
2008	948,0	297,8	45,9	32,0	4,8	15,4
2009	913,3	273,0	44,5	-3,1	4,9	16,3
2010	1082,6	314,5	51,0	14,5	4,7	16,2
2011	1316,6	398,6	60,2	18,2	4,6	15,1
2012	1408,9	445,5	68,1	13,1	4,8	15,3
2013	1454,9	442,8	72,2	6,0	5,0	16,3
2014	1566,7	456,1	75,2	4,2	4,8	16,5
2015	1979,5	652,0	99,9	33,0	5,0	15,3
2016	2383,2	782,7	138,8	38,8	5,8	17,7
2017	2982,9	1016,8	185,7	33,8	6,2	18,3
2018	3560,6	1184,3	214,7	15,6	6,0	18,1
2019	3978,4	1289,8	275,5	28,3	6,9	21,4
2020	4194,1	1376,7	295,1	7,1	7,0	21,4
2021	5459,6	1662,2	349,8	18,5	6,4	21,0

Джерело: узагальнено автором на основі [7; 6; 1]

Фіскальна ефективність податку поступово відновлюється вже з наступного року реформи, а явні результати річного росту надходжень від податку на доходи фізичних осіб зафіксовано з 2005 року. Абсолютний

приріст надходжень від ПДФО за 2005 рік, у порівнянні з 2003 роком склав 3,8 млрд грн або 28,1 %, в 2010 році такий ріст склав аж 37,4 млрд грн або 376,8 %. Навіть скоригувавши суму надходжень на індекс інфляції, отримаємо досить вражаючу цифру – 34,2 млрд грн або 373,7 %.

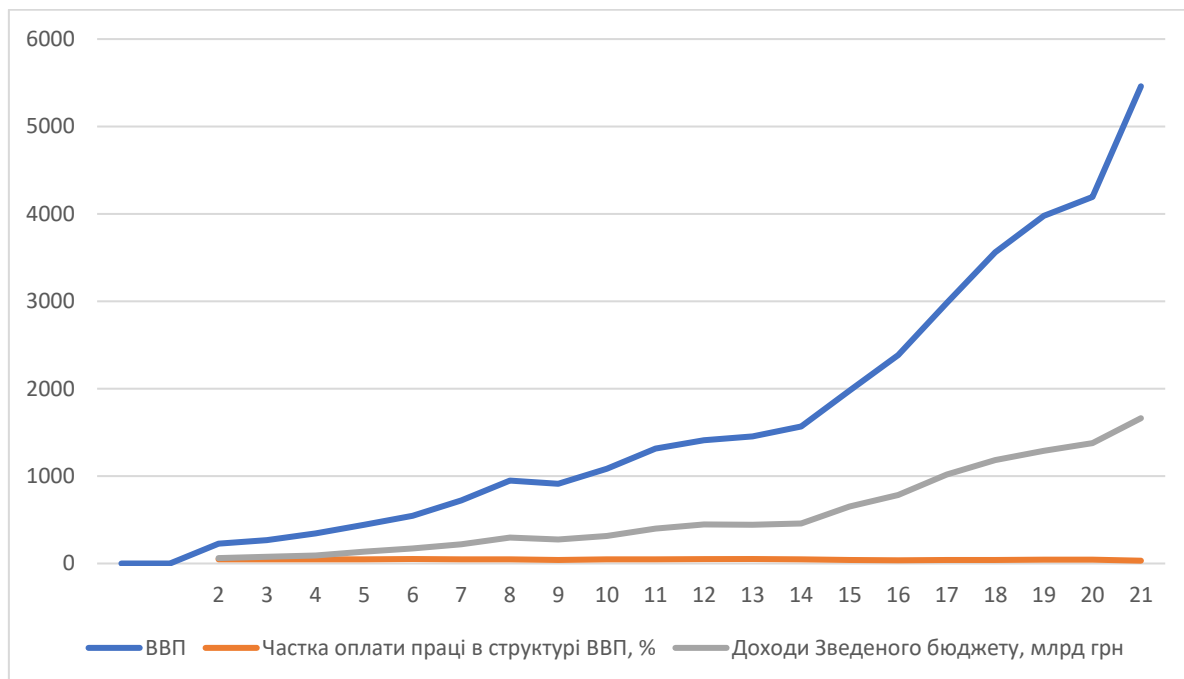

Рис. 1. Співставлення динаміки обсягів ВВП, частки оплати праці в його структурі, доходів зведеного бюджету

Джерело: побудовано автором на підставі зведених даних

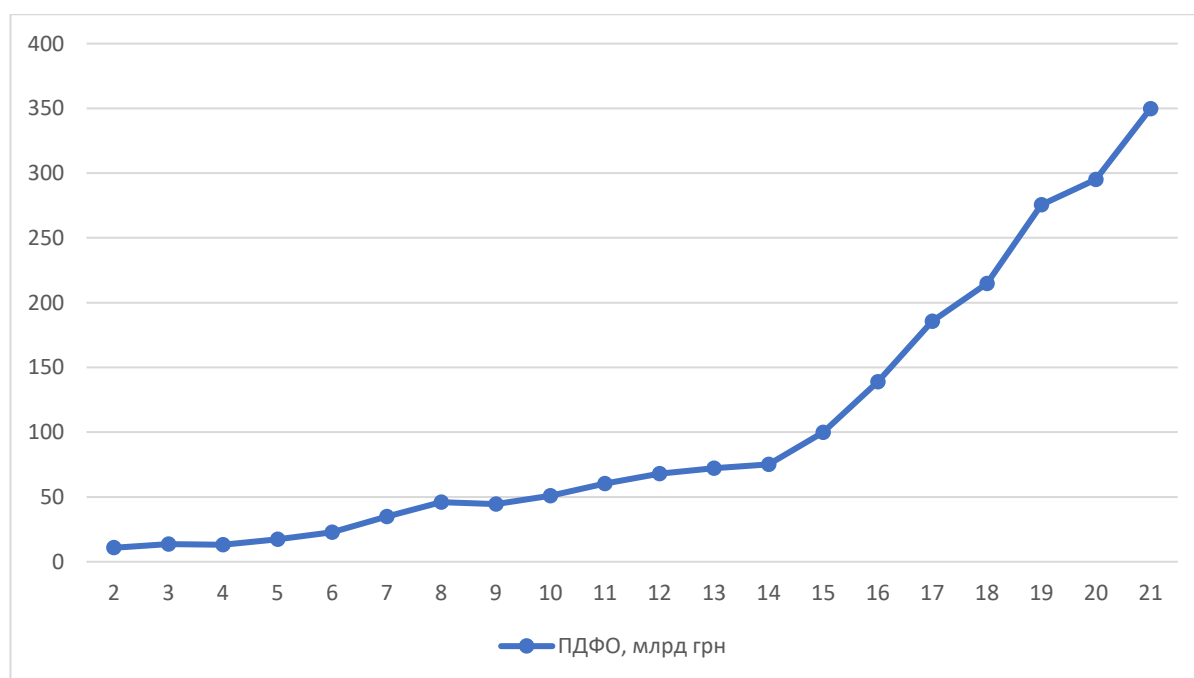

Рис. 2. Динаміка надходжень ПДФО за період 2002-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на підставі зведених даних

Прийняття ПКУ та запроваджені ним новації в оподаткуванні, очевидно, мали на меті збільшити як надходження до бюджету, так і податкове навантаження на осіб з високими доходами (малопрогресивна ставка), тобто тих, хто здатен платити більше і не втратити можливостей до заощадження. Однак, точно можна говорити лише про досягнення першої з них (дані таблиці 3). Так, номінальні надходження від ПДФО до зведеного бюджету України за час дії ПКУ зросли більш ніж у 5,5 раза (із 51,0 млрд грн на початок 2011 року до 295,1 млрд грн на кінець 2020 року), а особливо різке їх зростання спостерігалось з 2015 року. Позитивна динаміка була забезпечена не тільки ліберальною політикою оподаткування доходів, а й розширенням бази податку.

Середньорічний темп росту сукупних надходжень від ПДФО:

у 2011–2014 роках склав 10 %;

у 2015-2017 році - вже 35,2 %;

з 2018 року – дана величина є нестабільною.

Варто відзначити, що анексія Криму та початок збройного конфлікту на Сході України, з якими пов'язано помітне скорочення кількості платників податку, не суттєво відбилися на коливанні податкових надходжень та їх ролі в структурі ВВП та зведеного бюджету. Втім, можливо саме шляхом збільшення податкового навантаження на доходи населення (підвищення ставок податку, введення нових об'єктів оподаткування), вдалось запобігти різкої втрати в надходженнях податку.

Вжиттям ряду зазначених заходів протягом 2011-2015 рр. не тільки вдалося зберегти останні на рівні, попередніх періодів, а й забезпечити майже щорічне зростання даного показника.

У 2015-2020 роках фіскальна роль зазначених новацій підсилилась, з 2014 року по 2020 рік суми від нових об'єктів оподаткування (пенсії, депозити та військовий збір) зросли в 6,2 раза (з 4,7 до 29,3 млрд грн) (табл. 4).

Таблиця 4

**Фіскальні ефекти від введення військового збору та
розширення базиоподаткування ПДФО**

Показники		2013	2014	2015	2020
Надходження ПДФО до Зведеного бюджету за (КБК 11010000), млн грн, у т. ч.:		72 151	75 202	99 983	295 107
ПДФО від оподаткування пенсій, млн грн		0	21,7	1 085	3,1
ПДФО від доходу у вигляді процентів, млн грн		0	2 126	8 218	5 415
Військовий збір, млн грн		0	2 535	9 154	23 929
Разом додаткові надходження	млн грн	0	4 682,7	18 457	29 247,1
ПДФО в результаті змін у податковому законодавстві	% до надходжень від ПДФО	-	6,2	18,4	9,9

Джерело: узагальнено автором на основі [7]

Найбільший фіскальний ефект спостерігається саме щодо військового збору, що суттєво впливає на динаміку росту загального обсягу надходжень від ПДФО. Зростання надходження 2015 р. у порівнянні з 2014 р. на 24,8 млрд грн, то 26,7 % забезпечене саме військовим збором (6,6 млрд грн) (табл. 4). У 2019-2020 рр. цей показник значно знизився і становив близько 7,7 %.

Сьогодні частка нових податків і зборів в податкових надходженнях від ПДФО у зведеному бюджеті хоч і має тенденцію до зростання та по факту виконання зведеного бюджету у 2020 році прослідковуємо спадну тенденцію їх ролі в загальній структурі податку за КБК 11010000 «Податок та збір на доходи фізичних осіб». При цьому потрібно пам'ятати, що військовий збір та ПДФО з процентів за депозитами надходять виключно до Державного бюджету України.

На противагу надходженням від військового збору, надходження ПДФО з процентів за депозитами знижується, а фіскальний ефект від оподаткування пенсій в кінці 2020 року взагалі нівельовано (всього 3,1 млн грн проти навіть 21,7 млн грн у 2014 році).

Ефективність від податку на доходи від депозитів в Україні відносна, що пояснюється зменшенням його надходжень до зведеного бюджету за період 2015-2018 року на 36 % (з 8,2 млрд грн у 2015 році до 5,3 млрд грн у 2018 році) [129] у зв'язку зі зниженням річної середньозваженої інтегральної ставки за строковими депозитами на 39 % (до 8,4 % річних) [13]. Вплив

банківських ставок на бюджетні надходження був настільки сильний, що його не змогло компенсувати навіть 19 % зростання обсягу розміщених домогосподарствами коштів на депозитах (з 437,2 млрд грн у 2015 році до 491,7 млрд грн у 2018 році).

По факту виконання зведеного бюджету України за 2020 рік тенденція зберігається, зафіксовано незначний ріст податкових надходжень від даної групи доходів (+1,15 млрд грн у порівнянні з 2018 роком) [13]. Це свідчить про скорочення обсягів депозитів у банках, а отже, опосередковано про зниження реального рівня життя населення та/або зниження рівня довіри до банківської системи.

Якщо врахувати інфляційний чинник, то за 6 років, в порівняльних цінах 2010 року, показник сукупних надходжень від ПДФО у 2018 році зріс лише на 20% [15], що свідчить про те, що реальних фіскальних ефектів від ПДФО не спостерігалось, попри зміну ставки оподаткування, значне підвищення мінімальної заробітної плати (з 01.01.2011р. до 01.01.2018р. вона зросла з 941,00 грн до 3723,00 грн або майже в 4 рази) та розширення податкової бази (введення військового збору (із серпня 2014 року), оподаткування відсотків за депозитами та пенсій).

Отже, фіскальна ефективність податку на доходи фізичних осіб пов'язана не тільки зі зміною елементів податку та інструментів податкового механізму, а значною мірою корелюється з величиною податкової бази (перше значне зростання розмірів мінімальної заробітної плати відбулось 01 січня 2017 року, що сприяло підвищенню рівня мінімальних доходів громадян країни), втім як і від добровільності та прозорості сплати податків.

За підсумками 2020 карантинного року, зафіксовано значне зниження темпу росту податкових надходжень (7,1) проти попередніх двох періодів (28,3). Змін у структурі ВВП та зведеного бюджету не відбулось, показник частки надходжень від ПДФО залишився на рівні 2019 року (табл. 3).

Проведений аналіз показав, що зміна податкових ставок є одним з найбільш динамічних (в контексті частоти змін) елементів податку.

Надходження від ПДФО мають висхідну тенденцію до зростання, однак відзначаються періодичними періодами спаду, які частіше всього є наслідком зміни податкового механізму, зокрема:

- до 1995 року фіскальна ефективність податку була найнижчою (1,9-2,9 % ВВП), попри найвищий рівень прогресії ставок податку;
- запровадження після 2003 року пропорційної ставки податку не привело до спаду податкових надходжень та сприяло зниженню тінізації економіки;
- застосування з 2011 року малопрогресивної схеми оподаткування доходів знизило фіскальну ефективність податку, що відбилося на зниженні його частки в структурі ВВП;
- зростання з 01 січня 2016 року ставки податку до 18 %, введення військового збору та розширення бази оподаткування сприяло більш інтенсивній динаміці зростання податкових надходжень в структурі ВВП та доходах зведеного бюджету з 2016 року, а також відновлення їх частки до початку реформування податкового механізму (тобто до рівня 2003 року в 5,1 %). Отже, в останні 5 років (2016-2021 роки) можна констатувати підвищення фіскальної ролі податку на доходи фізичних осіб як на макрорівні, так і на рівні домогосподарств.

Варто акцентувати на тому, що підвищення базової ставки податку до 18 % супроводжувалось одночасним скасуванням сплати єдиного соціального внеску в розмірі 3,6 % для працівників за трудовим договором, що суттєво пом'якшило зростання податкового навантаження на доходи найманих працівників та компенсувало втрати фіскальної ефективності від скасування ЄСВ.

Таким чином, надходження від податку на доходи фізичних осіб є бюджетоутворювальним податком та основним джерелом власних надходжень місцевих бюджетів, формуючи фінансову стійкість бюджетів громад. Дана група податків формувала близько 57,1 % всіх власних доходів місцевих бюджетів у 2020 році (для порівняння, таке співвідношення у 2014 році було ще більшим - 61,9 %) [7].

3. Стейкхолдери в системі оподаткування доходів фізичних осіб

Належне функціонування будь-якої системи потребує контролю та централізації, на що безпосередньо впливають заінтересовані сторони (стейкхолдери). У нашому випадку, стейкхолдери безумовно впливають на справляння ПДФО та вдосконалення податкового законодавства в цілому. Так, від деяких залежить нормативно-правове регулювання, інші, у свою чергу, відповідно до функціональних обов'язків наповнюють бюджет.

З метою обґрунтування кола стейкхолдерів, наведемо нормативи розподілу ПДФО між рівнями бюджетів.

Рис. 3. Нормативи розподілу ПДФО

Джерело [8]

Виходячи з наведеного суб'єктами контролю у системі оподаткування доходів фізичних осіб, можна виділити наступних:

1. Кабінет Міністрів України та Міністерство фінансів України, зокрема, як центральний орган виконавчої влади, який координує наповнення державного бюджету;

2. Органи місцевого самоврядування, виконавчі апарати адміністративно-територіальних громад (адже саме на місцевому рівні встановлюються ставки щодо податку на майно);

3. Державна податкова служба України та її територіальні підрозділи, , що реалізують державну податкову політику;

4. Платниками податків є фізичні особи, доходи яких підлягають оподаткування.

Міністерство фінансів України. Орган виконавчої влади, що контролює та регулює діяльність ДПС, схвалює законопроекти, що вносять зміни для вдосконалення системи майнового оподаткування та податкової системи в цілому.

Місцеве самоврядування, виконавчі апарати адміністративно-територіальних громад. Найголовнішим завданням та місією цієї групи стейкхолдерів є вирішення питання щодо відкритості та прозорості адміністрування місцевих податків і зборів органами місцевого самоврядування. На місцевому рівні є встановлення ставок податків та податкових пільг в залежності від регіону та платоспроможності платників.

Сільські, селищні, міські ради та ради об'єднаних територіальних громад, створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, надсилають у десятиденний строк з дня прийняття рішень, але не пізніше 25 липня року, що передує бюджетному періоду, в якому планується застосування встановлених місцевих податків та/або зборів та податкових пільг із сплати місцевих податків та/або зборів, до контролюючого органу, в якому перебувають на обліку платники відповідних місцевих податків та/або зборів, в електронному вигляді інформацію щодо ставок та податкових пільг із сплати місцевих податків та/або зборів за такими формами:

- інформація щодо ставок та податкових пільг із сплати місцевих податків та/або зборів;
- ставки земельного податку та перелік пільг для фізичних і юридичних осіб, наданих за рішенням органу місцевого самоврядування;
- ставки податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та перелік пільг для фізичних і юридичних осіб, наданих за рішенням органу місцевого самоврядування;

- перелік пільг з транспортного податку, наданих за рішенням органу місцевого самоврядування;

ДПС та його терпідрозділи. Податкові органи тобто Державна податкова служба є внутрішнім суб'єктом майнового оподаткування, адже саме працівники структурних підрозділів відповідно до покладених на них ключових завдань відносно посадових інструкцій:

- адміністрування місцевих податків і зборів;
- здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати зазначених платежів до бюджетів;
- внесення у встановленому порядку пропозицій щодо вдосконалення податкового законодавства;
- вжиття комплексу заходів для реалізації вимог Регламенту ГУ ДПС.

Платники податків. Платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з ПКУ або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з ПКУ [9].

Облік платників податків ведеться з метою створення умов для здійснення контролюючими органами контролю за правильністю нарахування, своєчасністю і повнотою сплати податків, нарахованих фінансових санкцій, дотримання податкового та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [9].

Взяття на облік або реєстрації у контролюючих органах підлягають всі платники податків.

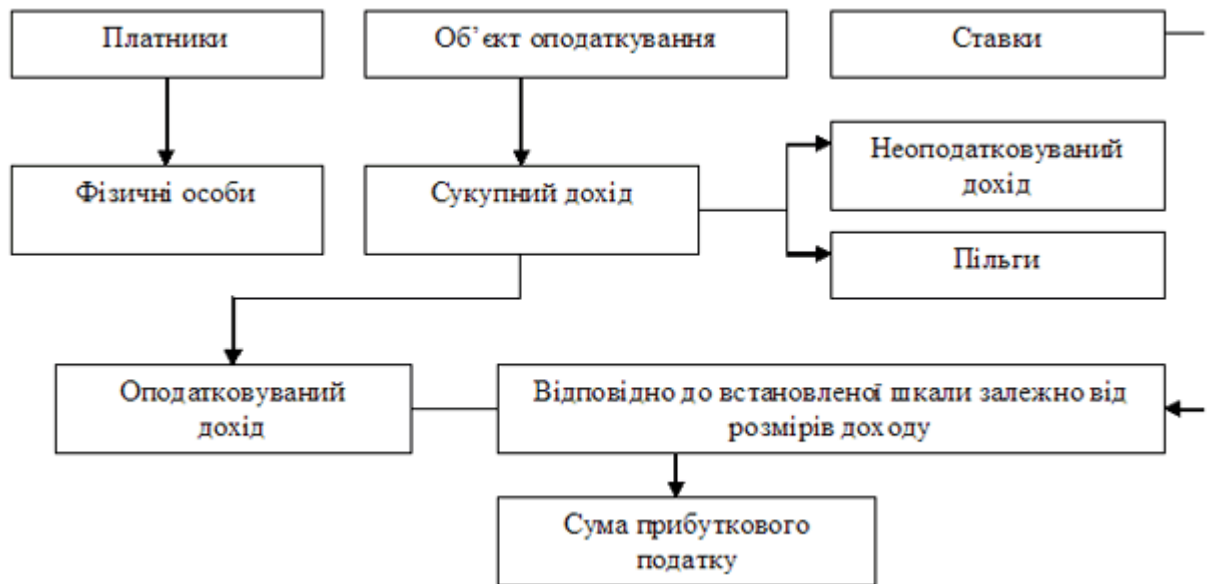

Рис.4. Платники податків з доходів фізичних осіб

Отже, виходячи з наведеного можна зробити висновок, що кожен із учасників оподаткування доходів фізичних осіб відіграє свою окрему, але важливу роль у становленні податкової системи: наповнюючу, контролюючу. Належне функціонування стейкхолдерів спроможне вивести досліджуваний вид оподаткування на вищий рівень та забезпечить стабільні надходження до місцевих бюджетів, що призведе до 100% наповнення Державного бюджету.

4. Порівняльний аналіз ефективності державного регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні та країнах ЄС

Система оподаткування доходів населення в Україні зазнала значних змін та за більшістю формальних ознак нагадує аналогічні системи країн ЄС. Ця відповідність проявляється в схожості побудови податкового механізму, процедурах адміністрування та наборі інструментів регулювання доходів населення.

Ефективність податкової політики можна оцінити за допомогою наступних індикаторів: економічний потенціал, рівень технічної оснащеності господарства та добробут населення [20]. В цілях нашого дослідження, нас більше цікавить лише третій показник.

Проведені дослідження виявили, що у 2018 році найвищий рівень ВВП на душу населення серед країн ЄС-28 зафіксовано в Люксембурзі (120060,6 дол. США), Ірландії (80641,2 дол. США), Данії (63829,7 дол. США), Швеції (58345,5 дол. США) та Нідерландах (55185,5 дол. США) (табл. 5), середній показник по ЄС-28 за 2018 рік склав 37568,5 дол. США. В кінці рейтингу опинились Болгарія, Румунія та Хорватія, Україна далеко позаду навіть відносно цих країн.

Таблиця 5
ВВП на душу населення в країнах ЄС та Україні (дол. США)

Країна	2018 рік	1990 рік	Приріст, разів	Місце в рейтингу (група)	Чисельність населення, млн ос., 2016 рік
1	2	3	4	5	6
Великобританія	42514,5	16934,4	2,51	11 (в)	65,8
Німеччина	50841,7	19433,2	2,62	8 (в)	82,8
Данія	63829,7	18225,0	3,5	3 (в)	5,8
Бельгія	49272,0	18768,8	2,63	9 (в)	11,4
Австрія	53764,1	19452,5	2,76	6 (в)	8,8
Швеція	58345,5	20108,0	2,9	4 (в)	9,9
Франція	44933,9	17566,3	2,56	10 (в)	67,0
Італія	35913,8	18557,1	1,94	12 (в)	60,6
Іспанія	32559,3	13634,4	2,39	13 (в)	46,5
Люксембург	120060,6	29680,3	4,05	1 (в)	0,6
Кіпр	28682,4	13179,0	2,18	15 (в)	0,8
Нідерланди	55185,5	18910,9	2,92	5 (в)	17,0
Мальта	31847,6	9343,4	3,41	14 (в)	0,4
Фінляндія	52422,3	18158,9	2,89	7 (в)	5,5
Хорватія	14788,4	-	-	26 (в)	4,1
Ірландія	80641,2	13745,0	5,87	2 (в)	4,8
Чехія	23749,5	12666,5	1,87	18 (в)	10,6
Греція	21144,2	13298,0	1,59	20 (в)	10,8
Португалія	24236,5	11769,0	2,06	17 (в)	10,3
Латвія	18472,2	-	-	23 (в)	1,9
Литва	19534,0	-	-	22 (в)	2,8
Естонія	23610,5	-	-	19 (в)	1,3
Словаччина	20508,1	-	-	21 (в)	5,4
Словенія	27535,9	-	-	16 (в)	2,0
Польща	16179,5	6178,8	2,62	25 (в)	37,9
Румунія	12575,4	5262,1	2,39	27 (в)	19,6
Угорщина	16722,6	-	-	24 (в)	9,8
Болгарія	9226,6	5190,8	1,78	28 (с)	7,1
Україна	2820,6	6763,2	0,42	-	42,6

Примітка: (в) – високий рівень економічного розвитку, (с) – середній рівень.

Джерело: узагальнено та доповнено автором на основі [6; 19;20; 23]

Дані табл. 5 ілюструють, що за останні 28 років більшість країн ЄС-28 досягли зростання показника ВВП на душу населення вдвічі та навіть більше (Мальта – в 3,41 рази, Данія – в 3,5 рази, Люксембург – в 4,05 рази, Ірландія – аж 5,87 рази). Постсоціалістичні країни-члени ЄС за останні сім років (з 2011 по 2018 роки) теж змогли наростити значення даного показника. Так, за даними Євростату [136], в Угорщині таке зростання склало 1,3 рази (з 12890,9 до 16722,6), Польщі – 1,3 рази (з 12210,7 до 16179,5), Литві – 1,7 рази (з 11620,0 до 19534,0), Латвії – 1,6 рази (з 11390,0 до 18472,2), Болгарії – 1,4 рази (з 6724,3 до 9226,6), Румунії – 1,6 рази (з 7840,0 до 12575,4). Варто також зазначити, що до післякризового періоду 2015 року, такий приріст був ще більшим: 2,0-2,5 рази. В українській економіці спостерігаємо протилежну тенденцію - за роки незалежності рівень ВВП на душу населення зменшився більш ніж вдвічі, тому Україна за рівнем ВВП на душу населення належить до країн з низьким рівнем доходу.

Розв'язання питань справедливості оподаткування та соціальних завдань держави завжди перебувають у фокусі урядів країн. В країнах ЄС розроблено два показники для виміру ефективного податкового навантаження на працю: *неявна ставка податку на працю* та *податковий клин* [23].

Перший з них розраховується діленням суми податків та соціальних внесків з трудового доходу на суму сумарної компенсації для працівників та нарахувань на заробітну плату.

Другий показник - визначає ефективну податкову ставку через вибір ряду типових сценаріїв для ряду платників податків з точки зору складу домогосподарств та рівнів доходу, включає податки на доходи населення та соціальні внески працівників і роботодавців, але вираховує сімейні надбавки.

В останні роки уряди країн ЄС докладають зусиль для скорочення податкових витрат на оплату праці на нижньому рівні шкали заробітної плати, з метою підвищення рівня працевлаштування низькокваліфікованих працівників. Дійсно, податковий клин на основі 50 % середнього заробітку є

одним із показників, який використовується для бюджетного нагляду ЄС при оцінюванні проєктів бюджетних планів.

Орієнтуючись на податковий клин для одного працівника без дітей у розмірі 50 % середнього заробітку, середній показник ЄС-28 у 2016 році становив 32,5 % проти попереднього року на 33,1 %. Угорщина, Німеччина та Латвія мали значення вище 40 %, тоді як Ірландія, Мальта та Великобританія зареєстрували найнижчі показники. 13 держав-членів ЄС зафіксували падіння показника у порівнянні з попереднім роком, 12 - збільшення та 2 без змін.

Євростат щорічно обраховує усереднений показник *податкового навантаження на доходи від праці* (implicit tax rate on labour (ITR)), який крім основної ставки податку на доходи від праці, враховує страхові внески та інші податки на доходи від праці (payroll taxes), що сплачуються не тільки працівниками, а й роботодавцями. У 2016 році середнє значення ITR по країнах ЄС-28 склало 34,3 % [165, с. 249]. Найвищим воно було в Італії (42,6 %), Бельгії (42,4 %) та Угорщині (41,6 %), найнижчим – у Болгарії (23,5 %), Мальті (23,8 %) та на Кіпрі (25,6 %). Український показник варіюється залежно від галузі економіки та категорії працівника, однак в більшості випадків є досить високим та знаходиться в межах 50-56 % [9].

Високий рівень податкового навантаження на доходи населення підтверджують також дослідження Світового банку, проведені спільно з Pricewaterhouse Coopers у 2015 році [21]. Результати досліджень показали, що загальна ставка податку в Україні складає аж 52,9 %, а показник загальної ставки податку на працю складає 43,1 % та знаходиться в четвірці лідерів по його величині серед країн світу (Китай – 49,3 %, Бельгія – 50,7 %, Франція – 51,7 %), що, безперечно, говорить про величезний податковий тиск на доходи населення від праці в Україні, який і близько не можна виправдати наявністю такого ж рівня соціального захисту громадян, що існує в цих трьох країнах-лідерах.

Саме тому, можна говорити про те, що проблема нерівномірного розподілу податкового навантаження в Україні є не менш гострою, ніж

проблема його загального рівня. К. Швабій [17] акцентує на тому, що нерівномірність розподілу податкового навантаження по горизонталі надає можливість здійснювати податкову оптимізацію в межах чинного законодавства шляхом штучної маніпуляції податковим статусом джерела доходу, який умовно можна назвати ефектом диверсифікації доходів. Шляхи вирішення даної ситуації будуть запропоновані в третьому розділі даного дисертаційного дослідження.

Отже, стає очевидним, що податкове регулювання доходів в Україні практично не вплинуло на зниження рівня диференціації населення (в т.ч. рівня бідності), а періодичні світові фінансово-економічні кризи нівелюють показники росту ВВП та мінімальних соціальних стандартів країни інфляційними тисками. Високий рівень податкового навантаження на доходи працюючої частини населення не поєднується запровадженням адекватних механізмів перерозподілу суспільного багатства, що веде до зростання доходів найбагатших прошарків суспільства, посилення розшарування населення за рівнем доходів та поглиблення рівня бідності. Дослідження засвідчили, що регулятивна ефективність прямого оподаткування доходів населення підсилюється системою соціальних виплат.

Узагальнення висновків порівняльного впливу податкового регулювання на розподіл доходів в країнах ЄС та в Україні дав змогу виявити проблеми, вирішення яких необхідно покласти в основу майбутньої реформи оподаткування доходів в Україні:

- відсутність диференційованого підходу до оподаткування доходів та не використання прогресії ставок для підвищення соціальної справедливості розподілу доходів;
- не встановлення неоподаткованого мінімуму доходів (в Україні розмір даного показника хоч і визначено, однак, в цілях оподаткування не застосовується, а отже й не корелюється з розмірами соціальних стандартів чи рівнем доходів платника);
- відсутність кореляції податкового навантаження на доходи з

платоспроможністю платника податку та його соціальним станом;

- низький відсоток платників з розміром доходу, що дає право на застосування податкових пільг;
- найнижчі, у порівнянні з країнами ЄС, показники основних соціальних стандартів (мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум) (важливо розраховувати їх розміри з позиції економічної доцільності [4]);
- поглиблення бідності та нерівномірності розподілу доходів в Україні, високий рівень податкового навантаження на доходи населення від заробітної плати в Україні, у порівнянні з середніми показниками по країнах Євросоюзу.

Для розв'язання вказаних проблем особливо важливо врахувати позитивний досвід країн ЄС (особливо нових її членів, які відносно нещодавно боролись зі схожими та актуальними нині для української економіки проблемами), накопичений низкою європейських країн, що досягли помітних результатів у боротьбі з бідністю та диференціацією доходів населення, а також виявити резерви неподаткових джерел наповнення казни держави [3]. Здійснюючи регулювання доходів населення, держава має прагнути не тільки до максимізації податкових надходжень до бюджету, а й реалізовувати перерозподіл доходів у суспільстві з урахуванням принципу соціальної справедливості та рівня економічного розвитку країни, який приведе до зменшення нерівності розподілу доходів та рівня бідності.

5. Дослідження регулятивного впливу процесів оподаткування на рівень життя населення

Суть регулюючої функції податку на доходи фізичних осіб полягає в перерозподілі доходів через вплив на різні види діяльності платника податку. Таким чином, податки істотно впливають на відтворення, стимулюючи (податкові пільги) або стримуючи (розмір ставки податку, база оподаткування) темпи його розширення, збільшуючи або зменшуючи накопичення капіталу, підвищуючи або знижуючи платоспроможний попит населення (в т.ч. мова

йде про розмір доходів після оподаткування) тощо. Виходячи з цих міркувань, в цьому підрозділі буде досліджено вплив ставки ПДФО на доходи від заробітної плати та роль заробітної плати і мінімальних соціальних стандартів у формуванні бази оподаткування і рівня життя населення.

При переважній ролі заробітної плати у формуванні загальної суми доходів, в особи, що їх отримує формується підприємливість та ініціативність. У зворотному випадку - відбувається формування пасивного ставлення до виробничої діяльності та знижується адаптивність населення до ринкових умов існування та діяльності, погіршується сприйнятність ринкових реформ та зменшується довіра до банківської системи.

Вирішення питання зваженості форм державного регулювання грошових доходів населення та обґрунтованості розміру їх встановлення (заробітної плати, соціальних виплат, допомог та ін.) відходять надругий план. Тому важливо дослідити регулятивні властивості податку на доходи фізичних осіб в контексті дотримання принципів ефективності та справедливості оподаткування. Звичайно, справедливість є досить абстрактним критерієм в оподаткуванні, це ідеал соціально-економічних відносин, досягти якого неможливо, але варто прагнути. Тому надзвичайно важливо проаналізувати теперішню ситуацію як відправну точку розроблення й реалізації рішень щодо вдосконалення оподаткування доходів населення та податку на доходи фізичних осіб зокрема.

Для того, щоб виявити диспропорції механізму оподаткування доходів фізичних осіб від заробітної плати в Україні та підтвердити відсутність диференційованого підходу до оподаткування, залежно від розміру доходу, змодельовано механізм оподаткування доходів від заробітної плати, що діяв в Україні до та після 01 січня 2016 року. Обрано цю дату тому, що з 01 січня 2016 року малопрогресивна шкала оподаткування була замінена пропорційною ставкою податку (18 %), що створило інший розподіл податкового навантаження на доходи населення від заробітної плати. Модель побудована таким чином, щоб зменшити суму номінального доходу на ставку

податку на доходи фізичних осіб та на ставку єдиного соціального внеску, а також враховано надання податкової соціальної пільги для діапазону доходу, для якого вона може застосовуватись (до 1710 грн. – до 2016 року та до 2470 грн. – після 2016 року).

За допомогою методу моделювання, нам вдалось відслідкувати зміну податкового навантаження після впровадження останніх змін в механізмі оподаткування доходів від заробітної плати. Методом порівняння визначено зміну та приріст податкового навантаження на доходи фізичних осіб від заробітної плати після сплати ПДФО та ЄСВ. Отримані результати згруповано та подано в табл. 6.

Таблиця 6

Регулятивний вплив ставки ПДФО від заробітної плати

Дохід, грн.	до 01.01.2016 року				з 01.01.2016 року
	Податкове навантаження після сплати ПДФО (до нарахованого доходу), %	Приріст податкового навантаження відносно попереднього рівня доходу, %	Сукупне податкове навантаження після сплати ПДФО та ЄСВ (до нарахованого доходу), %	Приріст сукупного податкового навантаження відносно попереднього рівня доходу, %	Податкове навантаження після сплати ПДФО (до нарахованого доходу), %
1	2	3	4	5	6
1000,00	5,4		8,5		0,02
1100,00	6,23	0,83	9,33	0,83	0,04
1200,00	6,92	0,69	10,02	0,69	0,05
1218,00	7,04	0,12	10,14	0,12	0,05
1219,00	6,97	-0,07	10,57	0,43	0,05
1300,00	7,43	0,46	11,03	0,46	0,06
1400,00	7,94	0,51	11,54	0,51	0,07
1500,00	8,37	0,43	11,97	0,43	0,07
1600,00	8,75	0,38	12,35	0,38	0,08
1700,00	9,09	0,34	12,69	0,34	0,09
1710,00	9,12	0,03	12,72	0,03	0,09
1711,00	14,46	5,34	18,06	5,34	0,09
1800,00	14,46	0	18,06	0	0,09
2000,00	14,46	0	18,06	0	0,10
2470,00	14,46	0	18,06	0	0,12
2471,00	14,46	0	18,06	0	0,18
3000,00	14,46	0	18,06	0	0,18
4000,00	14,46	0	18,06	0	0,18
10000,00	14,46	0	18,06	0	0,18

12000,00	14,46	0	18,06	0	0,18
12634,00	14,46	0	18,06	0	0,18
12668,00	14,47	0,01	18,07	0,01	0,18
13000,00	14,51	0,04	18,11	0,04	0,18
14000,00	14,65	0,14	18,25	0,14	0,18
15000,00	14,76	0,11	18,36	0,11	0,18
16000,00	14,87	0,11	18,47	0,11	0,18
17000,00	14,96	0,09	18,56	0,09	0,18
18000,00	15,03	0,07	18,63	0,07	0,18
19000,00	15,11	0,08	18,71	0,08	0,18
20000,00	15,17	0,06	18,77	0,06	0,18
20706,00	15,21	0,04	18,81	0,04	0,18
20781,00	15,22	0,01	18,80	-0,01	0,18
21000,00	15,24	0,02	18,79	-0,01	0,18
22000,00	15,32	0,08	18,70	-0,09	0,18
23000,00	15,39	0,07	18,63	-0,07	0,18
24000,00	15,46	0,07	18,56	-0,07	0,18
25000,00	15,52	0,06	18,50	-0,06	0,18
30000,00	15,77	0,25	18,25	-0,25	0,18
40000,00	16,07	0,3	17,94	-0,31	0,18
50000,00	16,26	0,19	17,75	-0,19	0,18
60000,00	16,38	0,12	17,63	-0,12	0,18
65000,00	16,43	0,05	17,58	-0,05	0,18

Джерело: розроблено автором

Проведений математичний аналіз у табл. 6 дозволив дійти висновку, щомалопрогресивна шкала оподаткування мала певні перекося:

- сукупне податкове навантаження на нарахований дохід (після сплати ЄСВ та ПДФО) зростало набагато швидше для низького рівня доходів, ніж для високого;

- для доходів, де застосовувалась постійна максимальна величина для сплати ЄСВ, сукупне податкове навантаження *регресивно* змінювалось при зростанні доходу.

Для обох механізмів оподаткування характерним є збереження наступнихперекося механізмів оподаткування, а саме:

- різке підвищення податкового навантаження після втрати права на застосування податкової соціальної пільги;

- для проміжку доходів, більших за величину, що визначається множенням величини прожиткового мінімуму на коефіцієнт 1,4 та

заокругленням отриманого результату до найближчих десяти гривень (до 01.01.2016р. - до величини доходу, де починали застосовуватись дві ставки податку – 15 та 17 %), податкове навантаження є постійною величиною, що суперечить принципу соціальної справедливості в оподаткуванні;

- категорії населення, які мають право на використання податкової соціальної пільги, отримують чисті доходи менше прожиткового мінімуму.

Отримані висновки дають підстави вважати, що застосування єдиної чи малопрогресивної ставки податку при збереженні наявних умов оподаткування, дозволяє здійснити рівномірний розподіл податкового навантаження на доходи населення від праці, однак, не враховує розмір бази оподаткування. Доходимо висновку, що повернення до пропорційної ставки податку не вирішило питання соціальної справедливості та рівнонапруженості оподаткування, тому актуальним залишилось розв'язання питання ефективності розподілу податкового навантаження на доходи фізичних осіб від заробітної плати з метою зменшення нерівності їх розподілу.

Результати дослідження також показують порушення принципу соціальної справедливості оподаткування, тобто встановлений рівень податків не завжди відповідає платоспроможності платників податків. Соціальна справедливість має ґрунтуватись не тільки на платоспроможності нарахованих доходів платника, а й виходити з міркувань розміру чистого доходу, тобто величини та достатності коштів, що залишаються в індивіда після оподаткування, необхідних для задоволення особистих соціально-культурних потреб. Платоспроможність буде наявна в будь-якому випадку, бо податок ніколи не складає 100 % доходу, але існує інша проблема – диференціація доходів населення, яка повинна враховуватись при визначенні податкового навантаження на суб'єктів оподаткування.

Крім того, іншою важливою проблемою податкової системи України, яка й досі не вирішена та яка «тягнеться» від реформи до реформи, є індивідуальна безеквівалентність, тобто платник не отримує еквівалентного сумі сплачено податку розміру соціальних послуг від держави. Сьогодні на

індивідуальному рівні відсутній безпосередній зв'язок між сплаченою сумою податку та кількістю отриманих від держави послуг, тому маємо ситуацію, коли кошти, отримані у вигляді податку на доходи фізичних осіб надходять до бюджетів різних рівнів, але у них відсутня цільова спрямованість.

Впевнені, що моделювання дії податкового механізму дозволяє показати закономірності оподаткування доходів населення та ідентифікувати ряд його проблем. Однак, використання такого методу принесе більше користі, якщо застосовувати його до моменту зміни ставки податку, з метою прогнозування впливу таких нововведень на зміну податкового навантаження на доходи населення.

В такий спосіб вдасться підвищити ефективність проведених змін та відкоригувати вектор їх впливу. Ідентифікація таких «вузьких» місць податкового механізму спонукала нас до пошуку такої ставки податку, яка б виправила наявні диспропорції. Результати таких досліджень подано в 3 розділі даного дисертаційного дослідження.

6. Стратегічні пріоритети реформування державного регулювання оподаткування доходів населення в умовах активізації євроінтеграційних процесів

Проведене дослідження показало, що комплексне реформування підходів до оподаткування доходів населення є не тільки необхідним, а й очевидним кроком. Неможливо просто перенести дієві європейські практики оподаткування та отримати західну податкову систему. Необхідно сформувати стратегічний план дій, а уряду й суспільству бути готовим до тривалого шляху реформування податкового механізму регулювання доходів населення, які будуть відповідати викликам, що сьогодні наявні в цій сфері та мати людино-орієнтований підхід.

Наразі проблеми значного податкового навантаження на доходи населення та відсутність диверсифікації оподаткування залежно від розміру

отримуваного доходу, доповнюються «застарілими» проблемами значного тіньового сектору економіки, девальвації гривні та відсутності економічного росту.

Комплекс зазначених проблем доповнює ще й стрімке зростання державного боргу, що перетворює Україну в так звану *debt states*, тобто державу, основним джерелом фінансування якої є зовнішні запозичення. Згідно даних Міністерства фінансів України [14], станом на 01 січня 2019 року обсяг зовнішнього боргу складає 1397,2 млрд. грн. або 45,3 % ВВП. Це робить нашу державу країною, котра свідомо й одномоментно відмовилася від моделі кейнсіанської податкової держави післявоєнного періоду, що гарантувала економічне зростання, зайнятість і соціальне зрівнювання через циклічність політики та відповідні податкові надходження, на користь моделі слаборозвиненої сировинної економіки, повністю орієнтованої на донора.

Така трансформація з держави податкової на боргову розриває взаємозв'язок між волевиявленням суспільства і рішенням про його оподаткування та веде до того, що керує не виборець, а кредитор. Саме це ми бачимо на власному прикладі, коли держава, отримуючи гроші в борг, відшкодовує зобов'язання за кредитом за рахунок податків. Крім того, кредитор вимагає виконання ряду параметрів фінансової політики держави, які часто супроводжуються непопулярними рішеннями та ведуть до підвищення фіскального тиску на доходи громадян.

Вважаємо, що до основних макроекономічних викликів реформування державного регулювання оподаткування доходів населення в Україні варто віднести:

- 1) тінізацію бізнес-процесів;
- 2) ухилення від оподаткування і розмивання податкової бази через схеми зміжнародними юрисдикціями з боку середніх і великих підприємств;
- 3) неможливість в наявних умовах контролювати податкові зобов'язання фізичних осіб у глобальній економіці;
- 4) відсутність росту економіки;

- 5) девальвація гривні;
- 6) зростання державного боргу;
- 7) низьку якість соціальних послуг, що надаються державою через їх недофінансування;
- 8) корупція державного сектору економіки.

Кожна з означених проблем має свої основні причини та по-різному впливає на розподіл доходів населення та податковий механізм. В таблиці 3.1 подано узагальнений опис перелічених проблем та запропоновано можливі шляхи вирішення вказаних викликів. В результаті узагальнення стає зрозумілим, що основними причинами всіх викликів реформування державного регулювання оподаткування доходів населення є дефіцит бюджету, відсутність єдиної стратегії податкових реформ, корупція в органах державної влади та захист приватних інтересів осіб, що мають доступ до управління країною. Вказані виклики впливають на розподіл доходів населення та специфіку побудови податкового механізму і, на думку автора, створюють такі перекоси оподаткування як: невиправдане підвищення податкового тиску на офіційні доходи та нерівномірний розподіл податкового навантаження на осіб з різним рівнем доходів, а також ведуть до неофіційної зайнятості, ухилення від оподаткування та поглиблення процесів бідності (в тому числі серед працюючого населення).

Судячи з узагальненої в таблиці 3.1 інформації, більшість шляхів вирішення наявних викликів реформування зводиться до одного знаменника: розроблення єдиної стратегії податкових реформ, створення/налагодження наявних програм державного стимулювання вітчизняного виробництва та детінізація економіки (в т.ч. усунення корупції). Якщо перші два кроки сприятимуть підвищенню сприятливості умов оподаткування, то останній – дасть реальний економічний ефект, що дозволить пожвавити всі економічні процеси в країні.

У цьому контексті важливим є підвищення прозорості ведення даного виду діяльності потрібна всім учасникам процесу. З цією метою в Україні

нещодавно запроваджено реєстратор розрахункових операцій та е-чек (спочатку для ризикових галузей економіки, а потім (з 2021 року) - для II і III групи платників єдиного податку (підвищивши при цьому для II групи ліміт до 2,5 млн грн). Як зазначає Д. Гетманцев [2], е-чек - це не тільки зручно й безкоштовно, а ще й ефективний інструмент протидії контрабанді. Звичайно, таке нововведення наразі виглядає лише додатковою незручністю для підприємців, однак, не створюючи умови для білого бізнесу - неможливо розраховувати на надходження іноземних інвестицій.

Крім зазначеного, у 2019 році урядом розроблено законопроект, який передбачає ряд вдосконалень податкового адміністрування та контролю: 1) запровадження відповідальності держави перед платником податків (шляхом сплати штрафів за свої порушення), 2) притягнення платника податків до відповідальності за ухилення від оподаткування тільки за наявності вини (за прикладом країн Європи); 3) обґрунтування рішення про донарахування податкового зобов'язання фіскальною службою; 4) запровадження апеляційної ради, яка має розглядати скарги платника податків на рішення ДПС; 5) вдосконалення електронного кабінету платника податків [199].

Враховуючи зазначене вище, вважаємо, що стратегічні пріоритетами реформування державного регулювання оподаткування доходів населення знаходяться в площині макроекономічних викликів та стримуючих факторів, вирішення яких є концептуальною основою стратегії державного регулювання оподаткування доходів населення.

Основними пріоритетами реформування мають стати: єдина стратегія податкових реформ; детінізація економіки; зменшення рівня кореляції податкового тиску на приватний бізнес з приватними інтересами високопосадовців; боротьба з офшорами; створення/налагодження діючих програм державного стимулювання виробництва; підвищення якості управління, ефективності судової системи, встановлення достатнього рівня заробітних плат відповідно до «ризиковості до хабаря» посад; неминучість настання відповідальності за адміністративне праворушення незалежно від

категорії посад.

Означені виклики потрібно подолати ще й тому, що у світі посилюються тенденції зростання глобальної нерівності, що вимагає переформатування податкової політики держави в такий спосіб, щоб податки слугували цілям інклюзивного економічного зростання та сталого розвитку. Основна мета інклюзивного зростання - ріст добробуту суспільства загалом, а не окремих груп чи категорій громадян. Для того, щоб покращити свої показники у світових рейтингах, країнам потрібно буде перенести свою увагу з розрахунку показника рівня ВВП на душу населення на комплексний індекс інклюзивності економічного зростання, що включає 3 групи показників: ріст і розвиток (ВВП на душу населення, зайнятість, продуктивність праці, очікувана тривалість здорового життя), інклюзивність (медіанний дохід домогосподарства, коефіцієнт Джині, рівень бідності), наслідування поколінь та сталість розвитку (скориговані чисті заощадження, інтенсивність парникового забруднення на одиницю ВВП, державний борг, коефіцієнт демографічного навантаження). Отже, макроекономічним виміром ефективності державного регулювання економіки слугуватиме не тільки економічний аспект, а й соціальний та природоохоронний.

Крім того, нової актуальності набуває питання побудови такої податкової системи, яка б не тільки забезпечувала максимально ефективний перерозподіл доходів у суспільстві, а й гарантувала фінансування суспільних потреб і була найменш шкідливою для економічного зростання. Попит на соціальні блага, своєю чергою, пов'язаний не лише з патерналістськими очікуваннями або такими «звичками» населення як безоплатна освіта та медична допомога, але також із такими об'єктивними соціальними та демографічними чинниками як старіння населення та перехід від розширеної до нуклеарної сім'ї (сім'я, що складається з батьків та їхніх дітей, що не перебувають у шлюбі). І якщо ми хочемо зменшити навантаження на державу (в частині фінансування соціальних послуг) та приватний бізнес (в частині сплати соціальних внесків), потрібно визнати, що кожен повинен платити сам

за себе: скільки захоче або скільки зможе (через механізм недержавних страхових фондів). Звичайно, соціальна справедливість в умовах ринку, крім рівності можливостей (шансів), повинна включати й інший важливий компонент - державний соціальний захист і допомогу непрацюючим, малозабезпеченим людям, тобто державні гарантії для тих, хто через об'єктивні причини (вік, стать, сімейні обставини тощо) не здатен забезпечити собі гідне життя в умовах ринкової економіки.

Враховуючи загострення питання нерівності доходів у світовій спільноті, ідея податкового зсуву (*tax shift*) стала досить поширеним кроком податкових політик країн світу та досліджуваних нами країн Європейського співтовариства. Тому податкова політика сучасних країн часто направлена на пошук можливостей коригування податкового навантаження на доходи різних рівнів. В будь-якому суспільстві з високим розшаруванням населення за доходами цінність кожної додаткової одиниці доходу надбагатих значно менша цінності такої одиниці доходу для найбідніших. Тому найпоширенішим способом податкового зсуву сьогодні є встановлення диференційованих ставок податків на персональні доходи як реакція на наявну в країні проблему нерівності. Інший важливий аспект, на який варто звернути увагу – соціальна політика країни, адже існує високий рівень кореляції між рівнем податкового навантаження та рівнем життя громадян.

Отже, доходимо висновку, що виклики, які притаманні вітчизняному політико-економічному середовищу, суттєво стримують економічне зростання країни та блокують залучення іноземних інвестицій. Разом з тим, вказують на те, що орієнтирами перебудови податкової політики країни є трансформація системи оподаткування в такий спосіб, щоб стимулювати розвиток сфери послуг та покращити інвестиційну привабливість вкладення активів (не тільки для зовнішнього, а й для внутрішнього інвестора). Разом з тим, не обійтись без жорстокої реформи податкової та митної служб, корупційні схеми діяльності яких дуже гальмують економічне зростання нашої держави. Трансформація податкової системи та податкового

механізму зокрема, повинна проходити поступово та стратегічно сплановано, щоб враховувати в процесі змін темпи економічного зростання та наявні ефекти від впровадження. Варто дотримуватись важливого правила реформування - зростання надходжень до бюджету внаслідок зростання економіки, а не за рахунок жорсткого фінансового контролю та фіскального тиску. А це неможливо зробити без наявності політичної волі та економічної обґрунтованості проведення реформ.

Без сумніву, важливим є також врахування європейських практик оподаткування, запозичувати які важливо з метою уникнення аналогічних помилок, однак, варто їх коригувати на вітчизняну автентичність та досвід. Не варто забувати також і про науковий підхід до реформування. Погоджуємось з думкою К. Швабія [18], що науці відводиться провідна роль у перебудові податкової політики держави. Для цього в неї є вагомі теоретичні напрацювання, методологічний та аналітичний апарат, а головне, критичне ставлення до ідеологій, які дозволяють з наявних альтернатив обрати оптимальне та обґрунтоване вирішення проблеми.

7. Напрями трансформації нормативно-правової складової механізму державного регулювання оподаткування доходів населення

Проведені дослідження довели, що податок на доходи фізичних осіб слугує ефективним інструментом перерозподілу доходів у суспільстві та формує вагомую частину податкових надходжень зведених бюджетів України та країн ЄС. Крім того, притаманний йому інструментарій надає можливість впливати на рівень диференціації доходів у суспільстві, регулюючи справедливість такого розподілу. Сам податок не коригує рівень нерівності розподілу, але державне регулювання поєднання елементів податкового механізму здатне чинити такий фіскальний ефект на доходи громадян, щоб сприяти зменшенню нерівності та бідності серед населення. Основний акцент регулювання стосується доходів від заробітної плати, податковий тиск на

дану групу доходів в абсолютній більшості країн ЄС-28 (крім Греції) компенсується наявністю ряду податкових знижок та базових виключень з доходу, що бувають двох видів:

- основна пільга, яка встановлює розмір доходу (зазвичай річного), який виводиться з під оподаткування;
- додаткова пільга, що надається на дітей / на утриманців похилого віку / у зв'язку з сімейним становищем / подружнім парам (надається у вигляді фіксованої суми вирахування з доходу або у вигляді податкового кредиту). В даному контексті варто відзначити відносно нову тенденцію (не враховуючи Німеччину як флагмана) надання пільги в оподаткуванні подружжю / молодим сім'ям, що показує зацікавленість держави в підтриманні інституту шлюбу, а також народжуваності й відтворення нації як наслідок.

Аналіз процесів перерозподілу та регулювання доходів населення показав, що сьогодні в Україні є коло питань, які потребують вирішення та мають бути включені до основних напрямів трансформації податкового механізму. В сфері державного регулювання доходів населення виокремлено такі основні проблеми [14]:

1) вади податкового механізму:

- нерівномірність розподілу доходів у суспільстві (більшість громадян отримують офіційні доходи нижче середніх по країні);
- відсутність диференційованого підходу до оподаткування, залежно від розміру доходу;
- основний фіскальний тиск оподаткування лягає на первинні доходи, особливо від заробітної плати;
- відсутність реальної регулюючої ролі неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- високий рівень загального сукупного податкового навантаження на доходи населення;
- недосконалість пільгового механізму через низький поріг доходів, до яких вони застосовуються (до прикладу, податковою соціальною пільгою

реально можуть скористатись лише члени подружжя, які виховують двох чи більше дітей віком до 18 років).

2) вади економічного розвитку, що впливають на державну політику доходів:

- низький рівень життя громадян та високий рівень бідності серед населення;

- суттєвий вплив державних трансфертів на формування сукупних доходів населення;

- низький рівень мінімальних соціальних стандартів (прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата);

- низький рівень соціальних послуг через неефективний механізм справляння та використання коштів до цільових страхових;

- низький рівень офіційної зайнятості;

- значний вплив інфляції на доходи населення.

Проведенні дослідження європейського досвіду державного регулювання доходів населення дозволяють зрозуміти, що Україні для реалізації інтеграційної політики приєднання до європейської спільноти треба пройти шлях трансформаційних перетворень, які повинні передбачати поетапне (тобто з урахуванням часового лагу) досягнення наступних цілей податкової політики:

I етап – стабілізація економічного розвитку країни зі щорічним приростом ВВП, збільшення рівня зайнятості та сукупних доходів населення;

II етап – зростання мінімальних стандартів життя населення з метою зменшення диференціації доходів та підвищення податкоспроможності платника податку, що дасть змогу менш безболісно підвищити фіскальну складову податкового регулювання доходів населення;

III етап – побудова ефективної системи оподаткування доходів населення

з високим рівнем соціального захисту кожного громадянина на рівні європейських стандартів.

Отримані в результаті проведених досліджень висновки та узагальнення є підставою для надання пропозицій до удосконалення нормативно-правового аспекту податкового механізму державного регулювання доходів населення, що допоможе підвищити конкурентоспроможність системи оподаткування фізичних осіб в Україні. Однак, враховуючи той факт, що реформування не має бути радикальним та має охоплювати багато напрямів, тому доцільно розподілити його відповідно до вимог нагальності та за часовим лагом, застосовуючи ітераційний (поступовий) підхід до змін, тому:

1) в короткостроковому періоді (до 3 років) пропонується:

1.1) запровадити механізм обліку податкових пільг шляхом розроблення централізованої автоматизованої системи відображення зведеної інформації їх надання. Це допоможе підвищити ефективність управління державними фінансами, дасть змогу володіти оперативними даними щодо втрат бюджету від застосування пільгового механізму в розрізі платників податків та сум фінансових ресурсів. Варто зазначити, що відповідно до чинного законодавства України податкові соціальні пільги, як і інші види пільг окремо у податковій звітності не обліковуються, тому органи Державної фіскальної служби України не володіють інформацією щодо сум наданих пільг платникам податку на доходи фізичних осіб. Запропонована практика не нова та давно застосовується багатьма країнами ЄС (Бельгія, Німеччина, Естонія, Іспанія, Франція, Італія, Нідерланди, Австрія, Португалія, Великобританія, Фінляндія, Болгарія, Данія, Латвія, Угорщина, Польща, Швеція) [205]. Тому обмін позитивним досвідом дозволить імплементувати найбільш прикладну європейську практику для України та не витратити багато часу на її розроблення і перевірку. Крім того, публічність та гласність пільгового механізму є однією з рекомендацій ОЕСР для країн, що розвиваються в рамках стимулювання інвестицій.

1.2) надати роботодавцям податкову знижку в сплаті податків за молодих працівників, які приймаються на роботу вперше.

Сьогодні ст. 26 Закону України «Про зайнятість населення» від 05 липня

2012 року № 5067-VI передбачено стимулювання працевлаштування громадян, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці. До категорій громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню згідно ст. 14 даного Закону відноситься «молодь, яка закінчила або припинила навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, звільнилася зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби (протягом шестимісяців після закінчення або припинення навчання чи служби) і яка вперше приймається на роботу». Разом з тим, щоб роботодавець міг скористатись даним видом пільги такий «кандидат на робоче місце» повинен відповідати кільком вимогам:

- бути зареєстрованим як безробітний в територіальному центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції;
- влаштовуватись на роботу не пізніше 6-місячного терміну після закінчення або припинення навчання чи служби;
- прийматись на роботу вперше.

Дуже важливим є і той факт, що роботодавець отримує таку пільгу за умови створення *нового* робочого місця та працевлаштування на нього однієї з категорій громадян, зазначених в статті 14 Закону, строком не менше ніж два роки. В іншому випадку – скористатись даним видом пільг йому не вдасться. З одного боку, умова про створення саме нового робочого місця є справедливою, бо покликана збільшити фактичну кількість робочих місць, однак, не задовольняється умова стимулювання працевлаштування громадян, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці, зокрема молоді. Питання мінімального терміну працевлаштування на роботу у 2 роки не викликає заперечень, адже попереджає спекулятивний характер застосування даного виду пільг з боку роботодавця. Враховуючи зазначене, пропонуємо скоригувати механізм застосування пільги наступним чином (табл. 7):

Таблиця 7

**Порівняльна характеристика удосконалення
запропонованого виду пільги**

Закон України «Про зайнятість населення» (поточна редакція)	Проект поправки
1	2
Стаття 14. Категорії громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню	
4) молодь, яка закінчила або припинила навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, звільнилася із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби (протягом <u>шести</u> місяців після закінчення або припинення навчання чи служби) і яка вперше приймається на роботу;	4) молодь, яка закінчила або припинила навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, звільнилася із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби (протягом <u>дванадцяти</u> місяців після закінчення або припинення навчання чи служби) і яка вперше приймається на роботу;
Стаття 26. Стимулювання працевлаштування громадян, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці	
Роботодавцю, який працевлаштовує на нове робоче місце громадян, зазначених у частині першій статті 14 цього Закону (крім тих, які визначені пунктом 7 частини першої статті 14), та яким надано статус безробітного, за направленням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, строком не менше ніж на два роки щомісяця компенсуються фактичні витрати у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідну особу за місяць, за який він сплачений.	Роботодавцю, який працевлаштовує на нове робоче місце громадян, зазначених у частині першій статті 14 цього Закону (крім тих, які визначені пунктом 4 та пунктом 7 частини першої статті 14), та яким надано статус безробітного, за направленням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, строком не менше ніж на два роки щомісяця компенсуються фактичні витрати у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідну особу за місяць, за який він сплачений.
	Роботодавцю, який працевлаштовує на перше робоче місце громадян, зазначених у пункті 4 частини першої статті 14, строком не менше ніж на два роки щомісяця компенсуються фактичні витрати у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідну особу за місяць, за який він сплачений.

Джерело: розроблено автором

1.3) застосовувати вагові коригувальні коефіцієнти до бази оподаткування податком на нерухоме майно, що враховують місце розташування (місто, село, прикордонна чи заповідна зона) та «вік» об'єкта

(новобудова, «старий» фонд тощо).

1.4) з метою забезпечення змінності кадрів, упередження довготривалого перебування особи на одній посаді та можливості зловживання своїм службовим становищем державних службовців, що підпадають під дію Закону України «Про судоустрій та статус суддів» обмежити граничний термін перебування на посаді та встановити пенсійний вік як для чоловіків, так і для жінок на рівні загальнонаціонального.

1.5) з метою запобігання надмірного перевитрачання державних коштів на забезпечення пенсійних виплат деяким категоріям осіб, яким призначено пенсію на умовах і в порядку, передбаченому Законом України «Про державну службу»:

- ліквідувати довічне утримання та обмежити підвищене утримання для окремої категорії державних службовців, що працювали у вищих органах судової гілки влади до 5 перших років після виходу на пенсію. Для решти років пенсійного забезпечення, встановити її розмір, виходячи з правил призначення пенсій державним службовцям на загальних підставах;

- призупинити народному депутату виплату пенсії на період виконання депутатських повноважень в разі оплати праці на виборній посаді;

- призупинити виплату пенсії працевлаштованій особі на період перебування на посаді керівника чи керівника структурного підрозділу, якщо така особа підпадає під дію Закону України «Про прокуратуру», «Про судоустрій та статус суддів», «Про державну службу».

2) в середньостроковому періоді (3-5 років):

2.1) встановити суму місячного розміру доходу від заробітної плати (інші прирівняні до неї відповідно до законодавства виплати, компенсації та винагороди), що не підлягатиме оподаткуванню, назвавши її основною податковою соціальною пільгою (умови деталізовані в таблиці 8).

Таблиця 8

Механізм застосування основної податкової соціальної пільги	
Елементи пільги	Фіксована місячна сума доходу, яка виводиться з під оподаткування ПДФО
1	2
Платники податку, які мають право на отримання основної податкової соціальної пільги	- фізичні особи, які отримують доходи від найманої праці у вигляді заробітної плати та працюють на умовах трудового договору за основним місцем роботи; - фізичні особи-підприємці; - фізичні особи, які займаються незалежною професійною або творчою діяльністю; - учні, студенти, аспіранти, ординатори, ад'юнкти.
Податкова база до якої застосовується основна податкова соціальна пільга	Сукупний місячний дохід, отриманий категоріями платників податку, які мають право на отримання основної податкової знижки.
Періодичність надання	Щомісячно
Порядок надання	- автоматично для осіб, які працюють на умовах трудового договору (здійснюється податковим агентом); - самостійно виключається з бази оподаткування іншими платниками податку, які мають право на отримання основної податкової знижки.
Розмір основної податкової соціальної пільги	- 1 прожитковий мінімум для працездатних осіб для сукупних місячних доходів, розмір яких менше або дорівнює розміру 3 мінімальних заробітних плат

Джерело: розроблено автором

2.2) враховуючи досвід ряду європейських країн (Німеччина, Франція, Бельгія, Угорщина, Словаччина) та євроінтеграційний курс України, з метою підвищення ролі шлюбу як соціального інституту та стимулювання демографічного зростання, доповнити положення статті 169 Податкового кодексу України підпунктом, який враховує наявність дітей у подружжя в цілях оподаткування, такого змісту: «якщо подружжя (самотня матір/батько) виховує одну або більше дітей до 18 років, то один із подружжя (самотня матір/батько) має право на зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу (незалежно від величини такого доходу), отриманого від одного роботодавця у вигляді заробітної плати у розмірі одного прожиткового мінімуму для працездатних осіб на кожен таку дитину».

Розрахунок фінансового ресурсу, необхідного для запровадження даної пільги (обрахунок здійснено без врахування похибки на переважання низького рівня доходу серед населення) поданий в таблиці 3.4. Запровадження даного виду пільги, максимально «коштуватиме» державі 2,6 млрд грн на рік (1% від загального обсягу надходжень від податку на доходи фізичних осіб до зведеного бюджету за 2018 рік).

Оскільки пропонується запровадити основну податкову соціальну пільгу (яка має загальний характер та охопить всі категорії населення) та надання пільг сім'ям з дітьми віком до 18 років, тому доцільно буде скасувати випадки застосування податкових соціальних пільг, передбачених сьогодні статтею 169 Податкового кодексу України: підпункти 169.1.1, 169.1.2, 169.1.3 та 169.1.4.

Таблиця 9

**Розрахунок фінансового ресурсу, необхідного для запровадження
запропонованого виду пільги**

Кількість населення 0-17 років, осіб	7 579 700
Розмір пільги, грн (на 01.01.2019 року)	1 921,00
Розмір потенційного ПДФО, грн	$1\,921,0 \cdot 0,18 = 345,78$
Сукупний розмір недоотриманого податку, грн	$345,78 \cdot 7\,579\,700 = 2\,620\,908\,666,00$

Джерело: розроблено автором

Наявність лише двох податкових соціальних пільг оптимізує перелік наявних видів пільг, сприятиме мінімізації неефективних витрат з бюджету, що особливо актуально в умовах дефіциту бюджетних ресурсів. З іншого боку, запропонований шлях зміни пільгового механізму удосконалисть систему податкового регулювання доходів населення у бік збільшення його ефективності, а також сприятиме реальному зменшенню податкового навантаження на низький рівень доходів від заробітної плати (інші прирівняні до неї відповідно до законодавства виплати, компенсації та винагороди) та

дасть реальний соціальний ефект від існування податкових соціальних пільг для найбільш уразливих верств населення.

2.3) враховуючи значний потенціал розвитку ІТ-технологій у світовому просторі, що пов'язане з процесами глобалізації та диджиталізації, варто переглянути умови розміщення ІТ-бізнесу в Україні, що допоможе попередити відтік кваліфікованих і талановитих кадрів за кордон, дозволить підвищити рівень офіційної зайнятості та сприяти значному залученню коштів до бюджету через оподаткування та споживання.

Сьогодні пільгове оподаткування суб'єктів галузі програмної індустрії передбачене Податковим Кодексом України тільки для юридичних осіб і те, за умови відповідності ряду критеріїв. Станом на 1 лютого 2019 року на обліку в Україні перебуває 1,8 мільйона фізичних осіб-підприємців, з них 1,3 мільйона

платників єдиного податку, а розмір надходжень до бюджету від сплати єдиного соціального внеску зріс у 2018 році на 38 % (з 14,235 млрд грн до 19,646 млрд грн). Найбільший приріст кількості самозайнятих осіб традиційно відбувся в галузі ІТ-технологій (комп'ютерне програмування (+27,2 %)).

3) в довгостроковому періоді (5-10 років):

3.1) запровадити прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб від заробітної плати з метою реалізації принципу справедливості оподаткування та зниження нерівності розподілу доходів (за основу взяти модель, запропоновану в підрозділі 3.2 даного дисертаційного дослідження);

3.2) дослідити європейську практику використання непрямих методів виявлення прихованих від оподаткування доходів фізичних осіб з акцентом на можливість зіставлення доходів та витрат платників податку та розробити механізм імплементації даного механізму в нормативно-правове поле регулювання процедури сплати податків від суми доходів, прихованих від оподаткування.

Застосування такого методу було б ефективним способом виявлення

прихованих від оподаткування доходів високопосадовців законодавчої, виконавчої та судової гілок влади та політиків, які мають найбільші ризики застосувати своє службове положення для власного збагачення.

3.3) з метою забезпечення певної міри еквівалентності наданих державою послуг за сплачені податки, доцільно запровадити державне медичне страхування або так звані накопичувальні медичні рахунки платника податку (Україна займає 59 місце (поруч з країнами третього світу) в рейтингу процвітання країн світу за рівнем охорони здоров'я).

З цією метою, нами вбачається за доцільне, відраховування 2 % бази податку, що застосовується для розрахунку податку на доходи осіб, на цілі медичного страхування. Дані кошти будуть зараховуватись на особовий рахунок особи та будуть являться страховим внеском на випадок тимчасової непрацездатності. Труднощів в адмініструванні немає жодних, адже дана ставка буде складовою чинної ставки податку та буде чітко прив'язана лише до неї, щоб запобігти надмірному відволіканню коштів з великого розміру доходу. Таким чином, можна буде досягнути певного ступеня еквівалентності надання державних послуг в обмін на сплачені податки для кожного громадянина. Необхідним буде тільки запровадити порядок страхування та механізм використання зібраних коштів (через формування бази даних про страхувальника за його ідентифікаційним номером).

Іншим варіантом стягнення може бути переорієнтація військового збору, який, хочеться вірити, втратить свою актуальність найближчим часом через відсутність першопричини.

3.4) Виходячи з проведених досліджень податкових систем деяких європейських країн (Німеччина, Норвегія), запровадження сімейного підходу в оподаткуванні доходів населення податком на доходи фізичних осіб в Україні, на мою думку, зараз є економічно недоцільним та несвоєчасним рішенням. Ми виходимо з тих міркувань, що чинна податкова система України орієнтована та написана з позиції оподаткування однієї особи, а для того, щоб орієнтувати її на сім'ю, необхідно переписати весь механізм оподаткування, а

саме «Розділ IV. Податок на доходи фізичних осіб» Податкового Кодексу.

Однак, враховуючи досвід Франції, США, Німеччини, на довгострокову перспективу доцільним є надання соціальних пільг при справлянні податку на доходи фізичних осіб не окремим фізичним особам, а сім'ям як суб'єкту оподаткування. Це дало б змогу залишати доходи в сім'ях, що мають на утриманні кількох осіб. Сім'я, таким чином, могла б максимально використовувати доходи, отримані її працездатними членами, а не розраховувати на субсидії та інші допомоги з фондів соціального страхування тощо. Це стимулюватиме працездатне населення до легального збільшення своїх доходів та знизить прагнення до утриманства.

3.5) здійснювати оподаткування об'єктів нерухомого майна на основі ринкової оцінки (основна умова запровадження – існування ефективного та розвиненого ринку нерухомості).

Відповідно до поставлених завдань та на основі проведених досліджень, вважаємо, що державну політику перерозподілу доходів доцільно здійснювати затакими напрямками:

1) підвищити ефективність бюджетного планування як важливого інструменту балансування розподілу фінансових ресурсів країни (через недопущення «перефінансування» одних видів витрат та «недофінансування» інших), в тому числі для забезпечення реалізації конституційних прав громадян шляхом реального надання державних соціальних стандартів;

2) створити громадянам можливість гідно заробляти (достатньо для відтворення трудового потенціалу та задоволення соціально-культурних потреб індивіда), в тому числі шляхом:

- підвищення вартості робочої сили (ціни) робочої сили, збільшивши у виробничих витратах питому вагу видатків на оплату праці;
- збільшення кількості робочих місць (в т.ч. шляхом розширення виробництва);
- удосконалення оплати праці працівників бюджетної сфери (в т.ч. вдосконалення механізмів регулювання міжгалузевих, міжпрофесійних

(міжпосадових) співвідношень заробітної плати працівників бюджетної сфери на єдиній основі).

3) удосконалити систему оподаткування індивідуальних доходів громадян, створивши умови для формування стабільного середнього класу (через диференціацію системи податкових ставок та податкового навантаження) та з метою запобігання поглиблення рівня бідності;

4) переглянути перелік випадків надання податкових пільг, особливо в частині доцільності їх надання відповідно до матеріального стану платника податку;

5) запровадити адресність надання деяких видів соціальних пільг (проїзд, харчування, проживання тощо);

6) акцентувати увагу на заощадженнях населення як джерела капітальних ресурсів (шляхом відновлення довіри населення до банківської системи через ліквідне обслуговування вкладів та гарантування їх забезпечення у золотому чи валютному еквіваленті; запровадження привабливих механізмів банківського кредитування для малого та середнього бізнесу, розвитку ринку особистого страхування) та перспективної бази оподаткування;

7) створити єдину консолідовану базу даних платників податків з метою ідентифікації платника податку для отримання максимально достовірної та повної інформації про матеріальний та громадський (освіта, сімейний стан, склад сім'ї) стан кожного члена суспільства та з метою створення системи реального моніторингу рівня життя різних груп населення;

8) забезпечити працівникам податкових служб достатнє матеріально-технічне забезпечення (включаючи новітнє інформаційне забезпечення) для ефективного виконання покладених на них функцій;

9) забезпечити стабільність законодавчої бази у сфері оподаткування з метою стимулювання підприємницької та ділової активності серед населення та залучення іноземних інвесторів;

10) удосконалити систему соціального страхування в частині

запровадження державного медичного страхування;

11) знизити частину економіки, що функціонує за межами податкової системи (неофіційного сектору), в такий спосіб, щоб вигоди ведення діяльності у формальному секторі економіки нівелювали корисний ефект, який може бути отриманий від здійснення діяльності у неформальному секторі економіки.

Підсумовуючи, зазначимо, що вступ до ЄС сам по собі не повинен бути кінцевою стратегічною метою нашої держави. Такою метою повинно стати досягнення схожого рівня життя та рівня безпеки громадян, а також соціально-економічного розвитку країни, тобто побудова соціально орієнтованої держави. Відтак, ми самі повинні побудувати Європу в Україні, досягти стабільної, безпечної, некорумпованої та успішної економіки. Уряду треба змінити бачення проведення реформування – не як точкової та ситуативної зміни окремих сфер економічної діяльності, а як стратегічної та зваженої політики, що має комплексний характер.

8. Моделювання зміни ставок податку на доходи фізичних осіб

Пошук шляхів вирішення стали причиною розробки та побудови кількох математичних моделей, які відображають різний шлях удосконалення механізму оподаткування доходів населення, отриманих у вигляді заробітної плати та направлені на коригування рівня податкового навантаження в такий спосіб, щоб реалізувати його поступове зі зростанням доходу на кожну додаткову гривню. Кінцевим результатом побудови кожної з моделей є досягнення наступних цілей:

- зменшення диференціації доходів населення;
- рівномірний розподіл податкового навантаження (відповідно до величини доходу);
- підвищення соціальної справедливості розподілу доходів та покращення якості життя суспільства;

- збереження рівня податкових надходжень до зведеного бюджету від даної групи податків.

Математичні моделі розроблені таким чином, щоб скоригувати у заданому нами напрямку механізми оподаткування доходів населення від заробітної плати, що діяли до та після 01 січня 2016 року та врахувати базові правила оподаткування. Крім того, всі моделі побудовані за єдиним принципом і враховують наступні параметри:

- застосування коригувального коефіцієнта до базової ставки податку;
- максимально високий розмір доходу, взятий до розрахунку в моделях становить 65000,00 грн;
- максимальна ставка податку складає 30 % (до доходу $\geq 65001,00$ грн буде застосовуватись постійна максимальна ставка податку - 30 %).
- більше податкове навантаження лягає на осіб з більшими доходами, тобто досягається виконання принципу соціальної справедливості при перерозподілі багатства;
- податкове навантаження поступово зростає з кожною додатковою гривнею доходу.

В усіх моделях застосовано коригувальні коефіцієнти, виведені на основі кореляції суми доходу та ставки податку, за допомогою яких вдалось скоригувати рівень податкового навантаження та забезпечити його поступове зростання у спосіб, заданий вихідними параметрами для кожної з моделей.

Для виявлення рівня залежності коригувального коефіцієнта від суми заробітної плати в аналітичній формі, в даному дисертаційному дослідженні використано метод найменших квадратів, який дозволяє зробити правдоподібні висновки про взаємозв'язки, які можуть існувати між змінними. Разом з тим, використання такого коригувального коефіцієнта допомагає реалізувати принципи соціальної спрямованості, рівнонапруженості та справедливості в оподаткуванні, а також запобігти різкій диференціації доходів населення.

Схожа система податкових ставок, а саме використання формульного

тарифу застосовується в Німеччині. Там сума податку розраховується виходячи з податкової бази, до якої застосовується математична формула. При цьому, по формульному тарифу оподатковується тільки частина доходу, оскільки вся сума доходу ділиться на кілька частин: неоподатковуваний мінімум, частина доходу до якого застосовується формульний тариф та постійна максимальна ставка.

Відповідно до кінцевих результатів, яких ми хотіли досягнути, було побудовано сім моделей: дві моделі для чинного механізму оподаткування доходів населення від заробітної плати (VI та VII моделі) та п'ять - для механізму оподаткування, що діяв до 01 січня 2016 року (I-V моделі):

I модель – три коригувальні коефіцієнти, які коригують податкову ставку на проміжках доходів: до застосування мало прогресивної ставки податку; до порогу доходу, з якого справляються внески до ФСС; доходи, вище попередньої межі;

II модель – один коригувальний коефіцієнт, для діапазону доходів від прожиткового мінімуму і до верхнього порогу розрахунку, враховано всі особливості податкового механізму;

III модель – один коригувальний коефіцієнт, який застосовується до діапазону доходу, вищого за максимальну базу нарахування внесків до ФСС та враховує притаманні податковому механізму особливості;

IV модель – один коригувальний коефіцієнт, який застосовується до діапазону доходу, вищого за максимальну базу нарахування внесків до ФСС, однак база оподаткування зменшується на величину прожиткового мінімуму для працездатних осіб, базова ставка податку – 15 %;

V модель – два коригувальні коефіцієнти (межа – до та після діапазону доходу, що дорівнює 10 мінімальним заробітним платам), які застосовується до всього діапазону доходів, базова ставка податку – 15 %;

VI модель – один коригувальний коефіцієнт, який коригує податкове навантаження для розміру доходу, при досягненні якого втрачається право на отримання податкової соціальної пільги, базова ставка податку – 18 %;

VII модель - один коригувальний коефіцієнт, який застосовується до доходу, вищого за один прожитковий мінімум для працездатних осіб, базова ставка податку – 18 %.

Отже, I, II та III моделі зберігають всі ознаки, притаманні механізму оподаткування, що діяв до 01 січня 2016 року, VI модель – чинному механізму. Інші моделі – значною мірою трансформують податковий механізм з метою досягнення наперед заданих цілей. Крім цього, кожна з моделей характеризується своїм очікуваним позитивним соціально-економічним ефектом від її впровадження.

Коригувальні коефіцієнти до всіх моделей згруповано в таблиці 10, де *Coef* - значення коригувального коефіцієнту, *x* – сума заробітної плати (грн). Для зручності сприйняття інформації, згрупуємо результати отриманих досліджень на два блоки (I блок - I-V моделі, II блок - VI та VII моделі), залежно від механізму оподаткування до якого вони були застосовані.

Таблиця 10

Значення коригувальних коефіцієнтів для кожної з побудованих моделей

Діапазон доходу	Формула розрахунку коефіцієнтів
1	2
I модель (3 коефіцієнти)	
1711,00 – 12634,00 грн	$Coef = 0,5736 + 0,00003375x$
12635,00 – 20705,00 грн	$Coef = 0,4343 + 0,00004477x$
20706,00 – 65000,00 грн	$Coef = - 0,5359 + 0,00009163x$
II модель	
1711,00 – 65000,00 грн	$Coef = 0,5012 + 0,0000757x$
III модель	
20706,00 – 65000,00 грн	$Coef = - 1,0662 + 0,00009979x$
IV модель	
20706,00 – 65000,00 грн	$Coef = 0,7458 + 0,00001929x$
V модель (2 коефіцієнти)	
1711,00 – 12180,00 грн	$Coef = 0,5703 + 0,00003528x$
12181,00 – 65000,00 грн	$Coef = 0,7817 + 0,00001792x$
VI модель	
2471,00 грн. – 65000,00 грн	$Coef = 0,9737 + 0,00001066x$
VII модель	
1763,00 грн. – 65000,00 грн	$Coef = 0,9814 + 0,000011257x$

Джерело: розроблено автором [209, с. 67]

Зміна податкового навантаження на доходи від заробітної плати після

застосування коригувальних коефіцієнтів в межах побудови I-V моделі подана в таблиці 11, а отримані розрахунки дають змогу зробити наступні висновки:

1) податкове навантаження на доходи, що дають право на застосування податкової соціальної пільги залишається незмінним для моделей I, II, III та V та максимально складає 12,72 %, в той час, як модель IV дозволяє значно його зменшити (до 7,38 %);

2) найбільш стрімкий ріст податкового навантаження, порівняно з базовим, дають моделі I та II (що вказує на необхідність зміни інших вихідних параметрів);

3) модель III дозволяє залишити базовий механізм оподаткування та скоригувати податкове навантаження лише на відносно забезпечений прошарок суспільства, доходи яких перевищують 17 мінімальних заробітних плат;

4) модель IV є найбільш «лояльною» у темпах приросту податкового навантаження на кожен додаткову гривню доходу, в той час, як найбільш «агресивними» з цієї точки зору є моделі I та II;

5) V модель зберігає схожий з базовим рівень податкового навантаження на доходи, при тому що база оподаткування зменшується на суму прожиткового мінімуму, що дає змогу підвищити соціальну спрямованість податкового механізму.

Таблиця 11

Порівняльна характеристика зміни податкового навантаження після застосування коригувальних коефіцієнтів (I-V моделі)

Дохід, грн.	Сукупне податкове навантаження після сплати ПДФО та ЄСВ, %					
	базовий механізм	I модель	II модель	III модель	IV модель	V модель
1	2	3	4	5	6	7
1000,00	8,5	8,5	8,5	8,5	3,60	8,5
1100,00	9,33	9,33	9,33	9,33	3,60	9,33
1200,00	10,02	10,02	10,02	10,02	3,60	10,02
1218,00	10,14	10,14	10,14	10,14	3,60	10,14
1219,00	10,57	10,57	10,57	10,57	3,60	10,57
1300,00	11,03	11,03	11,03	11,03	4,01	11,03

1400,00	11,54	11,54	11,54	11,54	5,01	11,54
1500,00	11,97	11,97	11,97	11,97	5,88	11,97
1600,00	12,35	12,35	12,35	12,35	6,64	12,35
1700,00	12,69	12,69	12,69	12,69	7,31	12,69
1710,00	12,72	12,72	12,72	12,72	7,38	12,72
1711,00	18,06	12,73	12,72	18,06	7,38	12,72
1800,00	18,06	12,77	12,82	18,06	7,91	12,76
2000,00	18,06	12,87	13,04	18,06	8,93	12,87
3000,00	18,06	13,36	14,13	18,06	11,97	13,38
4000,00	18,06	13,85	15,23	18,06	13,49	13,89
10000,00	18,06	16,77	21,79	18,06	16,23	16,95
12000,00	18,06	17,75	23,98	18,06	16,54	17,97
12634,00	18,06	18,09	24,68	18,06	16,61	18,18
12668,00	18,07	18,09	24,70	18,07	16,62	18,19
13000,00	18,11	18,34	24,93	18,11	16,65	18,27
14000,00	18,25	19,05	25,57	18,25	16,76	18,53
15000,00	18,36	19,65	26,12	18,36	16,84	18,79
16000,00	18,47	20,19	26,60	18,47	16,92	19,05
17000,00	18,56	20,65	27,02	18,56	16,99	19,31
18000,00	18,63	21,07	27,40	18,63	17,05	19,57
19000,00	18,71	21,45	27,74	18,71	17,10	19,83
20000,00	18,77	21,78	28,04	18,77	17,15	20,09
20706,00	18,81	22,00	28,24	18,81	19,15	20,27
20781,00	18,80	22,04	28,25	18,87	19,16	20,28
21000,00	18,79	22,16	28,28	19,04	19,20	20,30
22000,00	18,70	22,69	28,39	19,78	19,37	20,43
23000,00	18,63	23,17	28,50	20,45	19,56	20,57
24000,00	18,56	23,61	28,60	21,07	19,75	20,72
25000,00	18,50	24,02	28,69	21,63	19,96	20,88
30000,00	18,25	25,64	29,04	23,90	21,05	21,78
40000,00	17,94	27,66	29,49	26,73	23,51	23,92
50000,00	17,75	28,88	29,76	28,43	26,14	26,28
60000,00	17,63	29,69	29,94	29,57	28,86	28,75
65000,00	17,58	30,00	30,00	30,00	30,00	30,0

Джерело: розроблено автором

На основі проведених досліджень, автором розраховано абсолютний сукупний грошовий ефект (розмір податкових надходжень до зведеного бюджету) від застосування кожної з моделей, який найкраще показує доцільність та ефективність введення запропонованих автором моделей (табл. 12). Сума сукупного грошового ефекту від базового механізму оподаткування обраховано аналогічним чином, щоб забезпечити співмірність отриманих результатів досліджень.

Таблиця 12

Розрахунковий ефект від впровадження запропонованих моделей

	Сукупний грошовий ефект від впровадження, млн грн	Відхилення (від базового механізму), млн грн
базовий механізм	378,5	
I модель	573,1	+194,6 (1,5 раза)
II модель	613,6	+235,1 (1,6 раза)
III модель	557,3	+178,8 (1,47 раза)
IV модель	516,2	+137,7 (1,36 раза)
V модель	524,8	+146,3 (1,39 раза)

Джерело: розроблено автором [209, с. 67]

Як бачимо з таблиці 3.7, всі моделі дають приріст податкових надходжень від податку на доходи фізичних осіб від заробітної плати в середньому в 1,5 раза (від 137,7 млн грн до 235,1 млн грн). Варто відзначити, що IV модель, яка передбачає виключення з бази оподаткування розміру прожиткового мінімуму також дала значний приріст надходжень. Обсяг сукупного грошового ефекту від впровадження моделей обраховано в мільйонах гривень, бо модель обраховує лише доходи 65,0 тис. осіб.

Отримані результати є достовірними в межах даного масиву чисел, оскільки отриманні шляхом моделювання, тому можуть бути перенесені на більший масив чисел без втрати справедливості отриманих висновків. Крім того, неможливо отримати точні дані про платників податків та суми отримуваних ними доходів у вигляді заробітної плати через відсутність консолідованої централізованої бази даних та конфіденційність даної інформації.

З 01 січня 2016 року відбулись зміни в механізмі оподаткування доходів населення. Це стосувалось не тільки підвищенням базової ставки податку на доходи фізичних осіб від заробітної плати до 18 %, а й скасуванням сплати єдиного соціального внеску для фізичних осіб. Крім того, підвищено навантаження на доходи самозайнятих осіб-підприємців в частині сплати соціальних внесків як за себе, так і за найманих працівників. Рішення уряду

щодо скасування нарахування соціальних внесків на заробітну плату найманих працівників, можливо, і мало на меті покращити умови життя останніх, однак, паралельне зростання ставки податку на доходи фізичних осіб нівелювало ці сподівання, адже, де-факто навантаження на заробітну плату зросло ще більше.

Це відбулося у зв'язку зі специфікою нарахування соціальних внесків та ПДФО на доходи найманих працівників від заробітної плати, оскільки раніше базаоподаткування податком на доходи фізичних осіб зменшувалась на суму сплачених соціальних внесків (ЄСВ), а зараз нарахування відбувається на повнубазу оподаткування та ще й за збільшеною ставкою. Отже, фактично відбулось підвищення податкового тиску на первинні доходи без зменшення нерівномірності їх розподілу.

Зміна податкового навантаження на доходи від заробітної плати після застосування коригувальних коефіцієнтів в межах побудови VI та VII моделей подана в таблиці 13. Для розрахунку використанні показники мінімальних соціальних стандартів станом на 01 січня 2018 року, а для порівняння взято лише податкове навантаження від сплати ПДФО, бо нарахування та сплата військового збору є тимчасовим.

Таблиця 13

Порівняльна характеристика зміни податкового навантаження після застосування коригувальних коефіцієнтів (VI та VII моделі)

Дохід, грн.	Податкове навантаження після сплати ПДФО, %		
	базовий механізм	VI модель	VII модель
1	2	3	4
1000,00	2,14	2,14	0
1300,00	5,80	5,80	0
1700,00	8,67	8,67	0
1763,00	9,01	9,01	0,01
2000,00	10,07	10,07	2,15
2470,00	11,58	11,58	5,207
2471,00	18,00	18,00	5,212
3000,00	18,00	18,10	7,54
3700,00	18,00	18,24	9,65
3800,00	18,00	18,26	9,89

4500,00	18,00	18,39	11,30
6000,00	18,00	18,68	13,34
7500,00	18,00	18,97	14,68
9000,00	18,00	19,25	15,67
10500,00	18,00	19,54	16,47
12000,00	18,00	19,83	17,15
15000,00	18,00	20,40	18,27
20000,00	18,00	21,36	19,80
23000,00	18,00	21,94	20,62
27000,00	18,00	22,71	21,63
32000,00	18,00	23,67	22,82
38000,00	18,00	24,82	24,19
43000,00	18,00	25,78	25,30
48000,00	18,00	26,74	26,39
53000,00	18,00	27,70	27,46
58000,00	18,00	28,66	28,52
63000,00	18,00	29,62	29,58
65000,00	18,00	30,00	30,00

Джерело: розроблено автором

Результати проведених досліджень, дозволяють отримати такі висновки:

1) модель VII чинить менший податковий тиск на середній та низький рівень доходів і приблизно однаковий - на високий рівень доходів;

2) порівняння отриманих результатів по моделях доводить, що виведення з під оподаткування розміру прожиткового мінімуму для працездатного населення (VII модель) має відчутний регулюючий вплив на населення із низьким та середнім рівнем доходів та дозволяє суттєво знизити рівень податкового навантаження на такі доходи. Отже, може слугувати ефективним інструментом боротьби з бідністю.

3) для осіб з високим рівнем доходів різниця у зміні податкового навантаження (модель VI та модель VII) складає менше ніж 1 %, що вказує не тільки на мінімальні втрати для бюджету від надання такого виду пільг, а на доцільність не надання такого виду пільги для даної категорії населення через низький регулюючий вплив. Разом з тим, завдяки виведенню з оподаткування фіксованої суми доходи можна досягнути соціальної справедливості оподаткування різного рівня доходів.

Нами обраховано також абсолютний сукупний грошовий ефект (розмір податкових надходжень від ПДФО до зведеного бюджету) від застосування кожної з моделей, який найкраще показує доцільність та ефективність введення запропонованих автором моделей (табл. 3.9). Сума сукупного грошового ефекту від базового механізму оподаткування обраховано аналогічним чином, щоб забезпечити співмірність отриманих результатів досліджень.

Таблиця 14

Розрахунковий ефект від впровадження запропонованих моделей

	Сукупний грошовий ефект від впровадження, млн грн	Відхилення (від базового механізму), млн грн
базовий механізм	411,6	
VI модель	545,6	+134,0 (1,33 раза)
VII модель	531,1	+119,5 (1,3 раза)

Джерело: розроблено автором

Як бачимо з таблиці 3.8, зазначені моделі дають приріст податкових надходжень від податку на доходи фізичних осіб від заробітної плати в середньому в 1,3 раза. Варто відзначити, що VII модель, яка передбачає виключення з бази оподаткування розміру прожиткового мінімуму дає всього на 10 % менший приріст податкових надходжень, ніж модель VI.

Отже, отримані результати досліджень, дозволяють констатувати можливість зниження податкового навантаження на малозабезпечені верстви населення і громадян, що отримують заробітну плату в межах прожиткового мінімуму та його помірковане підвищення для платників, що мають середні та високі доходи через застосування коригувальних коефіцієнтів, що вказує на регулюючий ефект від оподаткування. Такий підхід забезпечуватиме приведення оподаткування особистих доходів у відповідність з принципами вертикальної і горизонтальної рівності, а також враховує умови інклюзивного економічного зростання. Прогресивне оподаткування доходів від заробітної плати, як бачимо, є дієвим засобом розв'язання не тільки фіскальних, а й соціальних завдань державної політики доходів.

Звільнення від оподаткування прожиткового мінімуму є досить

обговорюваною ідеєю в контексті перебудови чинної податкової системи. Відомий теоретик сучасності - А. Соколов вказує на те, що такий крок може бути обґрунтованим з економічної точки зору (у зв'язку з необхідністю забезпечувати відновлення робочої сили), а також з міркувань технічної та політичної доцільності (низька дохідність оподаткування низького рівня доходу при одночасній необхідності переборювати сильний супротив більшої частини платників податків). Він також вказує на недопустимість оподаткування так званого «фонду обов'язкового споживання» платника податків, адже це може поставити власників малих доходів у положення ще гірше, ніж те, в якому перебувають особи звільнені від оподаткування.

К. Швабій теж підтримує позицію щодо зняття обмеження на податкову соціальну пільгу для всіх категорій громадян незалежно від обсягу їхнього доходу та особливо соціального статусу (інваліди, студенти, чорнобильці тощо) [16].

Запропонований нами в межах моделей, шлях виведення з під оподаткування розміру прожиткового мінімуму в цифрах виглядатиме наступним чином: $1\,762,00 * 0,18 * 16\,156\,400 = 5\,124\,163\,824,00$ грн,

де 1 762,00 грн – розмір прожиткового мінімуму на одну працездатну особу станом на 01 січня 2018 року; 0,18 – основна ставка ПДФО; 16 156 400 осіб – кількість зайнятого населення у віці 15-70 років (станом на 01 січня 2018 року) [14].

Таким чином, виведення з оподаткування прожиткового мінімуму, «коштуватиме» державі 5,1 млрд грн або всього 2,7 % від суми надходжень до зведеного бюджету за кодом бюджетної класифікації 11010000 «Податок та збір на доходи фізичних осіб», що видається незначним «злом», однак, без сумніву, сприятиме отриманню значного соціального ефекту від проведених змін та забезпечить підтримку громадськості такого шляху реформування.

Запропоновані автором моделі є гнучкими та адаптивними, наочно відображають зміну податкового навантаження на доходи від заробітної плати при зміні вихідних параметрів оподаткування. Даний підхід до

моделювання механізму оподаткування є досить легким у розроблені та застосуванні та залишається справедливим для будь-яких умов оподаткування, які можуть змінюватись відповідно до цілей державної політики доходів. Отримані автором результати досліджень, звичайно, можуть мати певні неточності, адже, мають узагальнений характер, однак, безсумнівно, можуть стати ефективною базою для проведення подальших досліджень в цьому напрямку в контексті удосконалення та підвищення ефективності чинного механізму оподаткування доходів населення в країні.

Пропозиція збільшення прогресії ставок оподаткування (з метою забезпечення принципу справедливості в оподаткуванні та керуючись правилом «багаті можуть платити більше») є результатом логічних міркувань аналізу ефективності дії чинного механізму оподаткування доходів від заробітної плати на рівень життя населення та досвіду оподаткування даної групи доходів в країнах Європейського Союзу.

Враховуючи, проведений автором аналіз чинних систем оподаткування в країнах ЄС, при реформуванні чинного механізму оподаткування особистих доходів громадян, найбільший соціальний ефект можна досягти, застосувавши ті моделі, де з-під оподаткування доходів громадян виведено прожитковий мінімум для працездатних осіб (моделі 4 та 7). Це дозволить забезпечити реальне надання гарантованого державою мінімального рівня соціальних стандартів життя. Крім того, допоможе скасувати ряд пільг, надання яких сьогодні передбачено для осіб з низьким рівнем доходів. Доцільність запропонованих змін підтверджується необхідністю дотримання принципу соціальної справедливості.

ВИСНОВКИ

У роботі подано теоретичні узагальнення та запропоновано нове вирішення актуальних наукових проблем удосконалення державного регулювання доходів населення від заробітної плати з використанням інструментів податкового механізму. За результатами дисертаційного дослідження зроблено такі висновки:

1. Застосування історичного методу дозволило виокремити чотири етапи розвитку системи оподаткування доходів населення в Україні, в межах яких автором визначено зміну цілей державної регулятивної політики в бік підвищення фіскального тиску на доходи населення (збільшення базової ставки податку на доходи фізичних осіб, значне розширення бази оподаткування) та перебудови системи оподаткування доходів населення з огляду на євроінтеграційний напрям розвитку економіки України. Виходячи з аналізу результатів реформ, визначено наслідки реалізованих змін для кожного з етапів та зауважено на відсутності довгострокового прогнозування й планування державної політики доходів.

2. Проведені дослідження виявили схожість вітчизняної системи оподаткування доходів населення з аналогічними податковими механізмами країн ЄС за більшістю формальних ознак, що проявляється в її структурі, процедурах адміністрування та наборі інструментів регулювання доходів населення. Встановлено, що рівень економічного розвитку та розмір ВВП країни напряму впливають на акценти податкової політики країн ЄС та України (чим більше їх значення, тим ширший перелік компенсаторних механізмів зниження фіскального впливу на доходи населення застосовується (неоподатковувані суми доходів та розміри мінімальних соціальних стандартів)).

3. У результаті дослідження фіскальних ефектів від адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні, виявлено суттєве зростання ролі даного податку в структурі ВВП країни та у структурі доходів зведеного

бюджету протягом 2002-2020 років, що, в тому числі було забезпечено за рахунок збільшення податкового навантаження на доходи населення. Встановлено, що фіскальна ефективність податку на доходи фізичних осіб значною мірою залежить від зміни елементів податку та інструментів податкового механізму, що застосовуються до їх регулювання, а також від рівня добровільної сплати податкових зобов'язань.

4. Виявлено високий рівень чутливості доходів населення від заробітної плати до зміни елементів податкового механізму, що напрямку впливає на зміну якості життя населення в Україні (ефективність перерозподілу доходів, глибину їх нерівності, диференціації та справедливості оподаткування). Встановлено, що через інфляційні тиски на доходи населення, реальних соціальних ефектів від зростання номінальних значень прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати за 2009-2019 роки майже не спостерігалось. Виявлено диспропорції дії елементів податкового механізму на доходи населення та доведено відсутність диференційованого підходу до оподаткування доходів від заробітної плати та порушення принципу соціальної справедливості їх оподаткування.

5. Досліджено, що наявні в Україні проблеми значного податкового навантаження на доходи населення та низька результативність проведених в 2003-2021 роках реформ елементів податкового механізму відносно їх впливу на зміну нерівності розподілу доходів, обумовлені наявністю «застарілих» макроекономічних проблем розвитку вітчизняної економіки, подолання яких є стратегічним пріоритетом державного регулювання доходів населення. Визначено основні причини існування вказаних проблем, їх впливу на розподіл доходів населення та побудову податкового механізму, запропоновано можливі шляхи їх вирішення. Застосовуючи ітераційний (поступовий) підхід до реформування, сформульовано напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення податкового механізму державного регулювання доходів населення, які розроблено з урахуванням ретроспективного аналізу наслідків реалізованих в Україні податкових реформ та узагальнення практики

оподаткування доходів населення в країнах ЄС.

6. У результаті дослідження зміни податкового навантаження на заробітну плату від податку на доходи фізичних осіб, виявлено його значне зростання після втрати права на застосування податкових соціальних пільг та регресивне зростання для високого рівня доходу. З метою усунення даних диспропорцій механізму оподаткування, в рамках семи побудованих моделей, знайдено значення коригувальних коефіцієнтів до основної ставки податку, що виведені на основі кореляції суми доходу й ставки податку, та які дозволяють змінити податкове навантаження на доходи в такий спосіб, щоб реалізувати поступове його зростання зі збільшенням розміру доходу на кожну додаткову гривню.

Використання коригувальних коефіцієнтів допомагає реалізувати принципи соціальної спрямованості, рівнонапруженості та справедливості в оподаткуванні доходів від заробітної плати, запобігти різкій диференціації доходів населення, а також досягти стратегічної мети державного регулювання – зменшення рівня бідності та зменшення податкового навантаження на соціально незахищені категорії населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валовий внутрішній продукт. URL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/index.php>
2. Гетманцев Д. Податки: про тактику, стратегію і порядність. Дзеркало тижня. Україна. URL: https://dt.ua/finances/podatki-pro-taktiku-strategiyu-i-poryadnist-325389_.html
3. Жебчук (Старовойт) Л. Л. Нерівність розподілу доходів в контексті перебудови існуючої моделі оподаткування в країні. Науковий вісник Чернівецького університету. Чернівці: ЧНУ. 2014. Вип. 681. С. 99-101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_ec_2014_681_21
4. Жебчук (Старовойт) Л. Л. Прожитковий мінімум як складова механізму державного регулювання доходів населення. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ. 2013. Вип. III (51). С. 248-253. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2013_3_45
5. Жебчук (Старовойт) Л. Л. Удосконалення фіскальної складової механізму державного регулювання доходів населення. Економіка розвитку. 2014. № 3 (71). С. 64-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecro_2014_3_15.
6. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. Статистична інформація. URL:
http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.
7. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України. Звітність. URL: <https://www.treasury.gov.ua>
8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL:
https://mof.gov.ua/storage/files/Zvit_%D0%86_%D0%86%D0%86_2021_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf
9. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
10. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22.05.2003 року № 889-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15>
11. Про податок з доходів фізичних осіб: пояснювальна записка до

проекту Закону України від 22.05.2003 року № 889-IV. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1111-%D0%B4&skl=5.

12. Про прибутковий податок з громадян : Декрет Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 року № 13-92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-92>

13. Скільки українці сплатили податків з депозитів. URL: <http://cost.ua/news/716-skilky-ukrayintsi-splatyly-podatkov-za-depozyty>

14. Старовойт Л.Л. Державне регулювання оподаткування доходів населення в умовах євроінтеграції: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Кропивницький, 2021. 218 с. URL: http://www.kntu.kr.ua/doc/K_23_073_03/star-dis.pdf

15. Тренди в динаміці податку на доходи фізичних осіб у 2011-2016 роках. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/2017-07-18-Trendy_v_podatkah-Personal-income-tax.pdf (дата звернення: 22.03.2020).

16. Швабій К. І. Напрями реформування податкової системи в умовах посткризового відновлення економіки України. Фінанси України. 2012. № 11. С. 52-57.

17. Швабій К. І. Фіскальна ефективність податку на доходи фізичних осіб. Фінанси України. 2012. № 3. С. 31-37.

18. Швабій К.І. Модернізація системи оподаткування доходів населення України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Ірпінь, 2010. 44 с.

19. Database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>

20. GDP per capita (current US\$). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

21. Paying Taxes 2015: The global picture: The changing face of tax compliance in 189 economies worldwide. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc-paying-taxes-2015-low-resolution.pdf>

22. Richard M. Bird and Eric M. Zolt An Introduction to the Design and Development of Tax Policy in Developing and Transitional Countries. April 28-May

1, 2003. 38 p.

23. WORLD ECONOMIC OUTLOOK DATABASES. URL:
<https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLS/world-economic-outlook-databases#sort=%40imfdate%20descending>.

Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра фіскального адміністрування

ДОВІДКА
про перевірку курсової роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Перчук Олександр Сергійович

Курс/група _____ ФМФА-21-1 _____

Тема курсової роботи

Ефективність системи державного регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні

П. І. Б. наукового керівника

Тучак Т.В.

Дата захисту 07-08.02.2023 р.

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 100,0 %.
Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень (посилання, цитування) і неправомірних запозичень (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 0,0 %, цитат 0,67 %.

Відповідальна особа

М. Яруш

РЕЦЕНЗІЯ

на випускню кваліфікаційну (дипломну) роботу
здобувача вищої освіти Державного податкового університету
Перчука Олександра Сергійовича
на тему «Ефективність системи державного регулювання оподаткування
доходів фізичних осіб в Україні»

Актуальність теми. Податкове державне регулювання доходів населення в Україні посідає одне з чільних місць в податковій системі та зазнало багато історичних етапів вдосконалення й пошуку оптимальної моделі. Адже податок на доходи фізичних осіб слугує ефективним інструментом перерозподілу доходів у суспільстві та формує вагомую частину податкових надходжень зведених бюджетів як в Україні, так й країнах ЄС. В цьому розрізі дослідження ефективності державного регулювання оподаткування доходів фізичних осіб є актуальним до сучасних викликів економічних перетворень.

Наукова новизна. У роботі розглянуто напрями трансформації нормативно-правової складової механізму державного регулювання оподаткування доходів населення, а також наведено моделі зміни ставок податку на доходи фізичних осіб.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. У роботі використано достатню кількість аналітичного матеріалу, зокрема статистичних даних у табличній формі, а також у наочному вигляді. Таким чином, проблема проаналізована якісно та на достатньому рівні.

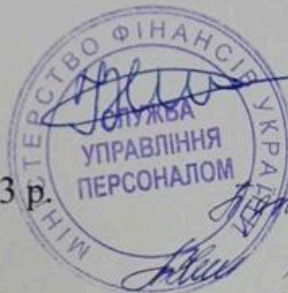
Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність у роботі підприємства, установи, організації, органів ДПС України. Пропозиції, методичні положення та практичні рекомендації, що наведено у роботі, можуть бути використані для вдосконалення ефективності державного регулювання доходів населення від заробітної плати з використанням інструментів податкового механізму. Зокрема, положення дослідження щодо моделювання впливу різних моделей оподаткування на доходи фізичних осіб від заробітної плати можуть бути використані ГУ ДПС у м. Києві при підготовці пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового аспекту державного регулювання оподаткування доходів населення.

Наявність недоліків. У структурі роботи відсутні суттєві недоліки, які могли би суттєво вплинути на її оцінку.

Загальний висновок і оцінка роботи. Робота відповідає вимогам, що висуваються до даного виду робіт та рекомендується до захисту із позитивною оцінкою.

Рецензент:

Головний спеціаліст відділу
акцизного податку Департаменту
податкової політики
Міністерства фінансів України, к.е.н.

Інна ХЛІБНІКОВА

«19» січня

2023 р.

Дані особі засвідчую
/Інна В.Б./ Головний
спеціаліст відділу
персоналу

Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра фіскального адміністрування

ДОВІДКА
про перевірку кваліфікаційної роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Перчук Олександр Сергійович

Курс/група _____ ФМФА-21-1 _____

Тема кваліфікаційної роботи

Ефективність системи державного регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні

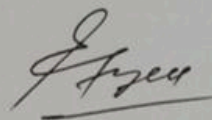
П. І. Б. наукового керівника

Тучак Т.В.

Дата захисту 08.02.2023 р.

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 100,0 %.
Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень (посилання, цитування) і неправомірних запозичень (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 0,0 %, цитат 0,67 %.

Відповідальна особа

М. Яруш

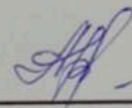
Відгук керівника випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи
Перчука Олександра Сергійовича на тему «Ефективність системи державного регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні», що містить актуальні практичні аспекти здійснення податкового державного регулювання доходів населення в Україні, виокремлено проблемні питання щодо вдосконалення та пошуку оптимальної моделі зазначеного напрямку оподаткування. Наукова новизна проведеного дослідження полягає в дослідженні моделей податку на доходи фізичних осіб як способу врегулювання ефективності податкової системи та реалізації принципу соціальної справедливості.

У структурі роботи відсутні суттєві недоліки, які би могли суттєво вплинути на її оцінку.

В цілому дипломна робота є завершеним дослідженням, за змістом, структурою та оформленням відповідає вимогам до даного виду робіт.

Робота рекомендована до захисту з оцінкою «відмінно».

Керівник випускної
кваліфікаційної (дипломної)
роботи

(підпис, дата)

Тучак Т.В.

ПІБ керівника

Висновок кафедри про випускню кваліфікаційну (дипломну) роботу

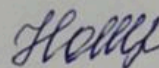
Випускна кваліфікаційна (дипломна) робота здобувача вищої освіти

Перчук О.С.

(прізвище, ініціали)

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «20» 01.2023 № 10 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

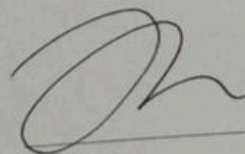
Завідувач кафедри
фіскального адміністрування

(підпис)

Іванишина О.С.

Гарант освітньо-професійної
програми

(підпис)

Швабій К.І.